

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- ПРАВА ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

✓ В Україні медіа стануть доступними для осіб з інвалідністю

- ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

✓ Впровадження е-Нотаріату в Україні

- ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

✓ Онлайн-платформи та програми США для збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій

№ 22 (308) ГРУДЕНЬ 2025

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 22 (308) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
про відкриття депутатських комітетів..... 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.

В Україні медіа стануть доступними для осіб
з інвалідністю 3

Волошин Д.

Упровадження е-Нотаріату в Україні:
нормативно-правові засади, цифрова
трансформація та європейський досвід..... 7

Симоненко О.

онлайн-платформи та програми США для
збереження культурної спадщини в умовах
надзвичайних ситуацій 11

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА* 17

**Шановні друзі, колеги!
Від щирого серця вітаємо
з Різдвом та Новим Роком!**

**Зробимо цей черговий крок у майбутнє
з надією, оптимізмом та наснагою будувати
щасливе майбутнє попри будь-які перепони.**

**Нехай наступний рік буде для нас роком
відновлення, єдності та процвітання. Зігріває
теплом людських сердець, відчуттям щирої
взаємопідтримки.**

**Бажаємо міцного здоров'я, добробуту,
здійснення найзаповітніших мрій
та яскравих перемог!**

Щастя, добра та миру!

**З найкращими побажаннями,
колектив
Національної
Юридичної бібліотеки НБУВ**

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України про відкриття депутатських комітетів

Президент України В. Зеленський підписав Закон України № 11321, який відкриває засідання депутатських комітетів для трансляцій та журналістів.

Про це йдеться на сторінці Закону України № 11321.

Відтепер засідання комітетів транслюватимуться онлайн, а відеозаписи будуть доступні для громадськості протягом 24 годин після завершення. Порядок денний має оприлюднюватися щонайменше за добу до початку засідання для інформування, які питання розглядатимуть депутати.

Журналісти та представники громадськості отримають право бути присутніми на засіданнях комітетів. Для органів місцевого самоврядування передбачено обов'язкове оприлюднення протоколів на офіційних сайтах, а учасники сесій матимуть можливість здійснювати власний запис.

Верховна Рада України 04.09.2025 р. ухвалила постанову № 13719, яка передбачає відновлення прямих трансляцій засідань парламенту телеканалом «Рада» (*Суспільне. Новини* (<https://suspilne.media/1191812-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-vidkritta-deputatskih-komitetiv/>). – 2025. – 17.12).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Л. Чернявська, наук. співроб., НЮБ НБУВ

В Україні медіа стануть доступними для осіб з інвалідністю

11 листопада у Верховній Раді України зареєстровано урядовий законопроект № 14202¹ про доступність телебачення та медіасервісів для людей з інвалідністю. Мета ініціативи – створити сучасну систему, яка гарантуватиме рівний доступ до інформації, новин та інших програм усім українцям.

Як зазначається у Пояснювальній записці до цього законопроекту², його метою є створення єдиної, впорядкованої та взаємоузгодженої системи правових норм, спрямованих на регулювання правовідносин у сфері забезпечення медіа доступності і забезпеченні повного та рівного здійснення особами з інвалідністю прав людини й основоположних свобод, зокрема права на свободу висловлення

думки та переконань, тобто свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї нарівні з іншими, користуючись за власним вибором усіма формами спілкування, визначеними Конвенцією про права осіб з інвалідністю, включаючи шляхом регулювання зобов'язань, умов та порядку забезпечення доступності програм суб'єктами у сфері лінійного аудіовізуального медіасервісу та суб'єктами у сфері аудіовізуального медіасервісу на замовлення.

Документ покликаний адаптувати українське законодавство у сфері медіа до європейських стандартів. Передбачається, що він надасть вітчизняному медіаринку новий стимул для розвитку інноваційних технологій, партнерств і залучення інвестицій.

За словами Віцепрем'єр-міністра з питань гуманітарної політики – Міністра культури України Т. Бережної³, підготовка документа відбулась за підтримки ПРООН у рамках

¹ Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/58699>

² Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/3172716>

проєкту «Підтримка інклюзивного відновлення для забезпечення стійкості та безпеки людей в Україні», який виконується ПРООН в Україні за фінансової підтримки уряду Японії. Законопроект визначає єдині правила, за якими держава і медіа зроблять свій інформаційний контент доступним для людей з інвалідністю: телевізійні програми, програми на замовлення і соціальна реклама стануть доступними із субтитрами, перекладом жестовою мовою та аудіоописом (тифлокоментарями). За задумом авторів документа, перехід до повної доступності програм буде поступовим і відбудеться протягом десяти років. Таким чином, в Україні буде створено сучасну безбар'єрну медійну систему подачі інформації, новин та інших програм з рівним доступом для всіх категорій громадян.

Тема забезпечення прав людей з інвалідністю у сфері медіа сьогодні дійсно набуває все більшої актуальності, адже кількість людей з інвалідністю внаслідок військової агресії Російської Федерації зростає щодня.

На важливості внесення зазначених законодавчих змін наполягали й організації людей з інвалідністю, зокрема, організація Fight For Right, яка провела відповідне дослідження⁴, залучивши до нього експертів з міжнародного права – партнерів з IFES (Міжнародної фундації виборчих систем). Метою дослідження стало виявлення прогалин у вітчизняному законодавстві у питанні забезпечення можливості повноцінного залучення людей з інвалідністю до формування політик і розробки законодавства. Адже думки таких людей мають враховуватись на всіх етапах життя суспільства.

³ Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bezbariernist-u-fokusi-uriad-skhvalyv-zakonoproekt-pro-dostupnist-telebachennia-ta-media-servisiv-na-zamovlennia-dlia-liudei-z-invalidnistiu>

⁴ Доступність аудіовізуальних медіапослуг в Україні: відповідність Закону «Про медіа» положенням Директиви ЄС. URL: <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/DOSTUPNIST-AUDIOVIZUALNYH-MEDIAPOSLUG-V-UKRAYINI-VIDPOVIDNIST-ZAKONU-PRO-MEDIA-POLOZHENNYAM-DYREKTYVY-YES-2018-1808.pdf>

Цей принцип закладений в основу Конвенції ООН про права людей з інвалідністю.

Як зазначила дослідниця з Університету Мейнута в Ірландії Леа Урзель Франсіль, Закон України «Про медіа», який набув чинності у 2023 р. в цілому відповідає положенням Директиви ЄС 2018/1808 про доступність аудіовізуальних медіапослуг (AVMSD) і враховує права людей з інвалідністю. Але деякі з них, як зазначають і українські експерти, зокрема громадська діячка С. Юхимович, не враховані повною мірою. Адже Директива ЄС є мінімальним стандартом правил, тому ця робота потребує подальшого розвитку для забезпечення сталого поступу у питанні забезпечення безбар'єрності споживання інформації⁵.

На сьогодні чинний Закон України «Про медіа» (який охоплює лише суспільних мовників – приватні ж залишаються поза його дією) забезпечує не повною мірою потреби здебільшого користувачів із сенсорними порушеннями, але для них лише 5 % контенту має бути доступним. Тоді як потреби людей із психосоціальними та інтелектуальними вадами в Законі не враховані майже зовсім.

Як акцентувала Леа Урзель Франсіль, процес гармонізації українського медійного законодавства має враховувати, що європейська Директива вимагає поступового забезпечення доступності аудіовізуальних послуг для людей з інвалідністю і поширюється як на лінійні послуги (телебачення), так і нелінійні (відео за запитом: Netflix, Prime тощо), а також YouTube, TikTok та інші соцмедійні застосунки.

Вона відзначила, що хоча і чинне українське медійне законодавство не встановлює конкретні кількісні та якісні вимоги, водночас вказує на те, що медійна продукція має ставати доступнішою для всіх категорій громадян. А сьогодні в умовах війни питання повноцінного доступу передусім до екстреної інформації набуває критично важливого значення.

Водночас директива ЄС регулює надання лише аудіовізуальних медіапослуг, а вітчизняне

⁵ ZMINA. URL: <https://zmina.info/news/dostupnist-media-v-ukrayini-shho-vrahuvav-zakon-i-shho-zalyshyv-poza-uvagoyu/>

медійне законодавство регулює ширший спектр питань, зокрема це друковані та онлайн-видання, аудіальні медіа. Але якщо європейська Директива прописує безперервний процес забезпечення доступності, то українське законодавство цього не передбачає. Проте в цілому аналіз вітчизняного медійного законодавства свідчить про те, що Україна багато зробила для того, аби медійна продукція стала доступнішою для людей з інвалідністю, але досі залишаються неврегульованими питання впровадження державних стандартів щодо жестової мови та інших способів адаптації подачі медійного контенту для людей з особливими потребами.

На думку правозахисниці, експертки з прав людей з інвалідністю, голови громадської організації людей з інвалідністю Fight For Right Ю. Сачук, саме впровадження таких стандартів, з одного боку, а з іншого – гармонізація й узгодженість між собою всіх вітчизняних медійних законодавчих актів, зробить медійні продукти доступними для людей з інвалідністю⁶.

На рівні Європейського Союзу (ЄС) доступність розглядається як один із ключових принципів у стрімко розширюваній сфері законодавства ЄС щодо прав осіб з інвалідністю. Європейський Союз нещодавно ухвалив нове законодавство з цього питання: Європейський акт про доступність (ЕАА) та Директиву щодо вебдоступності (WAD)⁷, а також переглянув чинні нормативні акти, зокрема Директиву про аудіовізуальні медіапослуги (AVMSD)⁸ у 2018 р.

⁶ Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32019L0882>

⁷ Directive (EU) 2016/2102 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/2102/oj>

⁸ Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/13/oj/eng>

Крім того, Європейський акт про доступність (Директива ЄС 2019/882), що був прийнятий європарламентом у 2019 р. та набрав чинності 28.06.2025 р. встановлює на всій території ЄС єдині зручні для людей з інвалідністю принципи функціонування для банків, громадського транспорту, номера екстреної допомоги 112, інших продуктів та послуг, які надаються через смартфони, цифрове телебачення та ін.

Нещодавні зміни до Директиви AVMSD суттєво посилили зобов'язання щодо забезпечення доступності аудіовізуальних медіапослуг для осіб з інвалідністю в усіх державах-членах. Оскільки Директиви ЄС не мають прямої дії на національному рівні, держави-члени зобов'язані імплементувати переглянуті положення Директиви AVMSD у національне законодавство, що призвело до запровадження низки нових зобов'язань щодо забезпечення доступності для постачальників медіапослуг у всьому Європейському Союзі. Також AVMSD є Директивою мінімальної гармонізації, що залишає державам-членам простір для встановлення детальніших або більш строгих правил (зокрема, щодо доступності), відповідно до законодавства ЄС, яких повинні дотримуватися постачальники медіапослуг. Україна також зберігає за собою право запроваджувати більш всеосяжні та жорсткі зобов'язання щодо забезпечення доступності, оскільки вона гармонізує своє законодавство з вимогами ЄС⁹.

Упровадження Директиви AVMSD ЄС створює рівні умови між усіма операторами, захищаючи глядачів, незалежно від послуг, які вони надають, і платформи, яку вони використовують. Це означає, що користувачі отримуватимуть однаковий захист: чи переглядають вони фільм на традиційному телебаченні, чи телепрограму на замовлення.

⁹ Доступність аудіовізуальних медіапослуг в Україні: відповідність Закону «Про медіа» положенням директиви ЄС 2018/1808. URL: <https://ffr.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/DOSTUPNIST-AUDIOVIZUALNYH-MEDIAPOSLUG-V-UKRAYINI-VIDPOVIDNIST-ZAKONU-PRO-MEDIA-POLOZHENNYAM-DYREKTYVY-YES-2018-1808.pdf>

Мало того, захист неповнолітніх і всіх користувачів від насильницького або шкідливого контенту, а також захист від мови ворожнечі буде вдосконалюватися шляхом введення чіткої відповідальності платформ для обміну відео. Держави-члени зможуть вживати заходів через своїх національних аудіовізуальних регуляторів щодо тих операторів, які не дотримуються правил¹⁰.

Дотримуватися стандартів доступності мають не лише державні установи, а й приватні компанії – якщо їхні продукти чи послуги доступні громадянам ЄС. Інтернет-магазини, банки, мобільні застосунки, вебсайти тощо мають бути зручними для всіх користувачів, включно з людьми з інвалідністю. Для програмних продуктів (вебсайтів, онлайн-сервісів, мобільних застосунків) акт встановлює єдині правила доступності. По суті, компанії повинні реалізувати у своїх цифрових продуктах рекомендації WCAG 2.1 рівня AA. Основні вимоги такі: **альтернативний контент** – всі зображення повинні мати текстовий опис (альтернативний текст); **відео** – субтитри або текстову транскрипцію; **навігація** – інтерфейс має бути доступним для керування з клавіатури (адже незрячі люди не можуть користуватися мишкою); **структура сторінок** – повинна бути логічною і послідовною; **тексти та інструкції** – повинні бути максимально простими для розуміння; **візуальна доступність** – потрібно забезпечити достатній контраст тексту і фону (мінімум 4.5:1) для кращої читабельності та передбачити масштабованість тексту; **сумісність** – код і розмітка сайту мають бути семантично правильними, щоб підтримувати роботу з програмами зчитування з екрана (скринридерами) та іншими допоміжними технологіями¹¹.

¹⁰ Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/audiovizualni-media-servisy-porozuminnya-shhodyrektyvy-zadlya-zahystu-nepovnolitnih-pidvyshhennya-konkurentospromozhnosti-ta-prosuvannya-yevropejskogo-kontentu/>

¹¹ Access Lab. URL: <https://accesslab.com.ua/yevropejskyj-akt-pro-dostupnist-ukrayinskomu-biznesu-chas-gotuvatsya/>

Фахівці ЮНЕСКО¹² окремо визначають терміни «доступ» та «доступність». «Доступ» – це можливість, право або дозвіл на користування медіаконтентом чи послугами. «Доступність» – це вже критерій оцінювання медіапослуг або передумова відкритості контенту через додавання допоміжних технологій для якомога більшої кількості користувачів, особливо для людей з інвалідністю. Із цими термінами пов'язане визначення «універсальний дизайн», для чого експерти рекомендують використовувати чіткі і великі шрифти та висококонтрастні кольори, щоб звести фоновий шум до мінімуму та швидко передати інформацію. Принципи універсального дизайну важливі для того, щоб контент могли споживати і розуміти всі потенційні читачі, глядачі чи слухачі, включно з людьми різного віку, зовнішнього вигляду, інвалідності та географічного розташування.

Питанням доступності свого контенту для людей з інвалідністю багато уваги приділяють і всесвітньо відомі видання.

Так The Washington Post провела власне дослідження з цього питання і врахувало відгуки своїх користувачів із цього питання. Зокрема для зручності було введено «навігацію без миші», застосовані субтитри та розшифровка аудіо та відео, запроваджено використання висококонтрастних кольорів для людей із дальтонізмом, а також можливість збільшувати розмір тексту та шрифтів для максимальної читабельності.

Компанія Apple та Google Lookout почали впроваджувати зручні для людей з інвалідністю технологічні рішення на основі штучного інтелекту. Зокрема, це застосування Live Speech («Живої мови»), Personal Voice («Особистий голос»), впроваджується можливість створення аудіоописів для людей із порушеннями зору, зображень, ідентифікації об'єктів на камері, читання сторінок тексту або керування електронною поштою.

¹² Медіамейкер. URL: <https://mediamaker.me/dolaty-baryery-yak-stvoryuvaty-kontent-dostupnyj-dlya-avdytoriyi-z-invalidnistyu-rekomendaciyi-vid-yunesko-14258/>

Фахівці ЮНЕСКО розробили посібник із порадами для різних типів медіа з метою створення безбар'єрного споживання інформаційного контенту для людей з інвалідністю. Насамперед у ньому пропонується робити доступний відеоконтент з додаванням текстового опису, субтитрів, перекладання жестовими мовами новинних програм, озвучення контенту, оптимізація його для мобільних пристроїв та ін.

Багато телерадіокомпаній світу успішно впроваджують ці принципи доступності у свою роботу.

Так Radio France для людей із порушеннями зору додала аудіоверсії текстів, а також перекладає на жестову мову концерти й інші культурні заходи.

CBC/Radio-Canada для людей із вадами слуху безкоштовно робить розшифровки текстів радіопрограм, які також доступні онлайн. Крім цього, подкасти компанії мають текстові транскрипти.

Новий підхід у своїй роботі застосувала Австралійська телерадіомовна корпорація (ABC) – там незряча журналістка Н. Кампанелла створила програму, що висвітлює теми інвалідності через власний досвід. У своїй роботі вона використовує передусім програмне

забезпечення для зчитування тексту з екрана і відтворення його через навушники.

У Великій Британії організація Talking News Federation разом із британським фондом Wireless for the Blind створила мобільний застосунок для озвучування новинного контенту для людей з інвалідністю.

І таких прикладів дуже багато.

Сьогодні Україні як країні-кандидату на членство в ЄС важливо проаналізувати всі аспекти власної медійної політики для подальшої гармонізації свого законодавства з вимогами ЄС. З огляду на важливість теми впровадження принципів доступності медійної продукції для всіх категорій громадян, важливо врахувати досвід як європейських країн щодо імплементації положень Директиви AVMSD, так і інших країн світу з цього питання.

Запропоновані урядовим законопроектом № 14202 зміни є системними і такими, що потребують часу, фінансових вкладень насамперед з боку медійників та рекламодавців, узгоджених дій усіх учасників медійного ринку. Але успішна реалізація законопроекту відповідатиме вимогам Директиви про аудіовізуальні медіапослуги ЄС і надасть можливість людям з інвалідністю стати повноцінними споживачами медійної продукції.

Д. Волошин, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Упровадження е-Нотаріату в Україні: нормативно-правові засади, цифрова трансформація та європейський досвід

Швидка цифровізація публічних сервісів в Україні зумовила трансформацію традиційних правових інститутів, зокрема нотаріату, який відіграє ключову роль у забезпеченні правової визначеності, захисту прав та законних інтересів громадян і держави. Упровадження системи е-Нотаріату є відповіддю на сучасні виклики цифрового суспільства та важливим етапом реформування сфери юстиції, спрямованим на підвищення доступності, прозорості й ефективності нотаріальних послуг. З огляду на активне нормативне закріплення електронного

нотаріату, участь державних органів у його реалізації, а також наявність як позитивних очікувань, так і застережень щодо безпеки та ролі нотаріуса у цифровому середовищі, особливої актуальності набуває комплексний аналіз правових засад функціонування е-Нотаріату, його переваг, ризиків і перспектив розвитку з урахуванням європейського досвіду.

Згідно із законопроектом від 10.06.2021 р. № 5644 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності», електронна система нотаріату –

це державна автоматизована інформаційна система, призначена для збору, накопичення, обробки, збереження, захисту та використання відомостей щодо нотаріальної діяльності та забезпечення всіх видів інформаційної взаємодії (обміну)¹³.

Якщо тлумачити е-Нотаріат більш простими словами, то це цифрова платформа, яка дозволить українцям здійснювати частину нотаріальних дій онлайн через застосунок «Дія». Замість фізичних візитів до нотаріуса можна буде засвідчити копії документів, довіреності та інші дії через відеозв'язок. Зараз систему тестують за участю більше, ніж 2000 нотаріусів та відомо, що лише в перший день до системи їх увійшло майже 800¹⁴.

Нормативну основу для запуску системи е-Нотаріату закладено постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 р. № 1406, якою затверджено Положення про Єдину державну електронну систему е-нотаріату, а також постановою від 30.05.2024 р. № 619, що визначає порядок реалізації експериментального проєкту. Мета проєкту – перевести більшість нотаріальних дій у захищений онлайн-формат, зберігаючи при цьому їхню юридичну силу. Для цього створюється Єдина державна електронна система е-нотаріату, яка об'єднає всі основні реєстри, архіви та сервіси Міністерства юстиції України в єдину цифрову інфраструктуру. ...До кінця 2025 р. – система стане обов'язковою для всіх нотаріусів. А з 2026 р. її функціонал відкриють і для громадян через застосунок «Дія». Після запуску користувач зможе отримати нотаріальні послуги онлайн:

- обрати нотаріуса і зручний час прийому;
- пройти верифікацію особи через «Дію»;
- провести відеоконференцію з нотаріусом;

¹³ Проєкт закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення регулювання нотаріальної діяльності» від 10.06.2021 р. № 5644. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5644&skl=10

¹⁴ Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: <https://surl.lu/iwhlxy>

– підписати документ кваліфікованим електронним підписом¹⁵.

Презентація цифрового функціоналу системи е-Нотаріат відбулась на початку осені цього року в межах форуму «Система е-Нотаріат: цифрова трансформація нотаріату», що об'єднав представників Мін'юсту, Мінцифри, ДП «Національні інформаційні системи» (НАІС), нотаріальної спільноти, IT-галузі та експертів з кіберзахисту. Як розповіли учасники презентації, е-Нотаріат працюватиме за принципом «єдиного вікна», тобто міститиме в собі Електронний нотаріальний архів, Електронний реєстр нотаріальних дій, Єдиний реєстр довіреностей, Єдиний реєстр нотаріусів, Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів та Спадковий реєстр. Це допоможе автоматизувати частину процесів.

Як зазначає Міністр цифрової трансформації України М. Федоров: «Нотаріат – це одна з найскладніших сфер для цифровізації, але водночас одна з найважливіших. Саме тому ми запускаємо єдину систему е-Нотаріат, яка об'єднає ключові реєстри та автоматизує рутинні перевірки. Так, нотаріуси отримають інструменти, які спрощують їхню роботу, а українці зможуть отримувати послуги швидко і зручно. Протягом вересня 2025 р. нотаріуси мали змогу долучитися до навчання та тестування системи, а вже з 2026 р. плануємо запустити перші нотаріальні дії у порталі «Дія»¹⁶.

Президент Нотаріальної палати України (НПУ) В. Марченко під час презентації наголосив на тому, що «нотаріат завжди є опорою держави у часи реформ. Невід'ємним етапом розвитку нотаріату є впровадження нових цифрових інструментів – і нотаріуси готові опановувати новачки на фундаменті кіберзахисності оновлень та у відповідності до Закону України «Про нотаріат». Нотаріат

¹⁵ Електронні сервіси Мін'юсту та е-нотаріат: нові можливості. Юридична практика. URL: <https://surl.li/tnovwi>

¹⁶ Презентація е-Нотаріату. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/prezentatsiya-e-notariatu/>

України як був, так і залишається надійним інститутом правової держави, яка розвивається в напрямі євроінтеграції, тому тримаємо вектор на саморегулювання, відданість принципам законності та верховенства права»¹⁷.

На етапі тестування системи е-Нотаріату не обійшлося і без проблемних моментів, зокрема в перший місяць запуску з'явилася інформація про витік персональних даних українців. Нотаріальна палата України звернулася до Міністерства цифрової трансформації України та Міністерства юстиції України із закликом призупинити тестування системи е-Нотаріату заявивши, що використання реальних даних громадян у тестовому середовищі, що, на думку організації, є витіком даних і прямим порушенням нотаріальної таємниці. У свою чергу, у Міністерстві цифрової трансформації України спростували цю заяву, пояснивши тим, що безпека даних є пріоритетом для них. У міністерстві пояснюють, що тестування відбувається в окремому, ізольованому середовищі, не пов'язаному з промисловими реєстрами. Усі нотаріальні дії, створені під час тестування, залишаються в навчальній системі і не впливають на чинні держреєстри. Окремо наголошується, що доступ до тестового середовища був наданий виключно нотаріусам, які за законом зобов'язані зберігати нотаріальну таємницю¹⁸.

До речі, в офіційній презентації е-Нотаріату зазначається, що для забезпечення кібербезпеки впроваджується новий ризик-орієнтований підхід до безпеки (ЦПБ); дані захищені цифровим підписом і системою журналювання; передача інформації відбувається виключно через зашифровані канали; доступ нотаріусів захищено багатофакторною автентифікацією з використанням КЕП; встановлюється спеціалізований браузер із вбудованим захистом; робоче місце нотаріуса оснащується

системою EDR для моніторингу та захисту; SOC HAIC аналізує події безпеки в реальному часі через SIEM; здійснюється пошування на загрози, фішинг-тести та виявлення витоків, нотаріуси проходять навчання з кібергігієни для запобігання атакам¹⁹.

Не дивлячись на складнощі у процесі тестування системи експерти, зазначають, що запуск е-Нотаріату в Україні – це не просто технічне оновлення, а стратегічний крок, який має наблизити українську систему юстиції до європейських стандартів цифрового правосуддя²⁰.

Досвід європейських країн свідчить, що цифрові технології можуть суттєво підвищити рівень доступності і безпеки нотаріальних послуг, забезпечуючи громадянам ефективні та надійні рішення. Можливість підробки нотаріально засвідчених документів або документів, що підтверджують особу, з метою обману нотаріуса – це проблема, яка стосується не лише України. У 1999 р. в Естонії стався випадок, відомий як «справа Тізенгаузена»: зловмисник використав підроблений паспорт, щоб надати нотаріусу доручення на продаж будинку у престижному районі Старого міста Таллінна. Після продажу будинок планували знову перепродати новоствореній компанії. На повернення нерухомості законному власнику знадобилося ще близько чотирьох років. У 2014 р. цей випадок був згаданий у звіті про естонський електронний земельний реєстр як приклад ефективного використання цифрових технологій для боротьби із шахрайством та корупцією. Автори звіту зазначили, що завдяки сучасним електронним системам ризик повторення подібних випадків зведено до мінімуму. Нотаріуси можуть перевіряти особисті дані клієнтів через реєстри, де зберігаються фотографії та інші важливі відомості. Наприклад, на сьогоднішній день, згідно з даними Міністерства юстиції Естонії,

¹⁷ Відкрито нову сторінку цифрових сервісів – е-Нотаріат. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vidkryto-novu-storinku-tsyfrovykh-servisiv-e-notariat>

¹⁸ Нотаріальна палата вимагає зупинити тестування е-Нотаріату через «витік даних». Позиція Мінцифри. DOU.ua. URL: <https://surl.li/wxjzqd>

¹⁹ Офіційна презентація е-Notariatu. URL: <https://e-notariat.minjust.gov.ua/>

²⁰ Електронні сервіси Мін'юсту та е-Нотаріат: нові можливості. Юридична практика. URL: <https://surl.li/tnovwi>

95 % нотаріусів у країні можуть надавати послуги онлайн через відеозв'язок, і близько 30 % усіх нотаріальних посвідчень відбувається дистанційно. Відеозв'язок замінює особисту присутність: клієнти можуть звертатися до нотаріусів із будь-якого місця, наприклад, з дому чи із консульства. Документи зачитуються вголос, підписуються електронно, а дзвінок записується нотаріусом. Система вже довела свою безпечність – за дев'ять років був зафіксований лише один випадок зловживання повноваженнями нотаріусом²¹.

Розглянемо досвід країн, що лідирують у сфері дистанційного нотаріального засвідчення в Європі²²:

Австрія – Закон про супровід правосуддя (2020) дозволив дистанційне нотаріальне посвідчення під час COVID-19. Набув постійної чинності у 2021 р. Громадяни можуть створювати компанії, приймати рішення акціонерів та підписувати певні довіреності онлайн. Особа підтверджується за допомогою безпечних відеодзвінків використовуючи Картку громадянина або мобільний підпис.

Німеччина – Закон DiRUG (2021) та Закон DiREG (2022) дозволяють онлайн-нотаріальне засвідчення переважно для корпоративних документів (наприклад, створення GmbH). Майно, заповіти та спадщина засвідчуються особисто. Федеральна нотаріальна палата контролює відеоідентифікацію.

Естонія – з 2019 р. дозволено дистанційне нотаріальне засвідчення більшості актів. Програма електронного резидентства дозволяє іноземцям створювати компанії без візиту. Естонія є світовим прикладом успіху цифрового нотаріату.

Чеська Республіка – у 2021 р. у результаті реформи Нотаріального кодексу було

запроваджено безпечну онлайн-платформу для цифрових актів. Дистанційне використання обмежується корпоративними справами.

Угорщина – розширені електронні процедури та дистанційна ідентифікація з 2021 р. Для реєстрації компаній часто використовується електронне контрастнування адвокатів. Дистанційні нотаріальні дії існують в обмежених, специфічних випадках використання.

Литва – портал інформаційної системи eNotaras призначений для існуючих та майбутніх клієнтів нотаріусів. Після авторизації через Портал електронного уряду, особа може замовити нотаріальні послуги, які надаються в офісі нотаріуса або дистанційно, отримувати інформацію про хід надання послуг, отримувати та надсилати повідомлення нотаріусам, замовляти передачу спадщини з однієї нотаріальної контори до іншої.

Латвія – Міністерство закордонних справ створило Електронний реєстр апостилів, де можна перевірити факт засвідчення апостилом у Консульському департаменті МЗС шляхом внесення номера та дати виставлення апостиля. Як приватні особи, так і 92 іноземні органи можуть використовувати реєстр, коли їм потрібно перевірити автентичність апостиля. У Латвійській Республіці легалізація документів з апостилом здійснюється тільки в електронному вигляді²³.

Але попри успішне впровадження та функціонування е-Нотаріату у країнах Європи існують протилежні практики, де країни досі обмежують дистанційне нотаріальне засвідчення, серед них:

Франція – існують обмежені можливості дистанційного оформлення: віддалене засвідчення є постійним лише для певних правочинів (зокрема, довіреностей), тоді як більшість документів, особливо на нерухомість, засвідчуються лише особисто.

Іспанія – з моменту прийняття Закону № 11/2023 (що набрав чинності 09.11.2023 р.), нотаріуси можуть провадити певний перелік

²¹ Європейський досвід цифровізації нотаріату та послуг юстиції: приклад Естонії. Офіс ефективного регулювання BRDO. URL: <https://brdo.com.ua/news/yevropejskyj-dosvid-tsyfrovizatsiyi-notariatu-ta-poslug-yustytseyi-pryklad-estoniyi/>

²² Remote Notarization in Europe: Laws & Trends. Notarete . URL: <https://notarete.com/2025/08/28/remote-notarization-in-europe-laws-and-trends/>

²³ Remote Notarization in Europe: Laws & Trends. Notarete . URL: <https://notarete.com/2025/08/28/remote-notarization-in-europe-laws-and-trends/>

дій онлайн через захищену відеоконференцію та електронний підпис; сфера дії залишається обмеженою та здійснюється виключно нотаріусами.

Італія – з 15.12.2021 р. (Законодавчий декрет 183/2021) реєстрацію SRL/SRLS можна здійснити онлайн через нотаріальну відеоконференцію з використанням стандартних моделей (2022). Ширше дистанційне нотаріальне засвідчення залишається обмеженим.

Нідерланди – з 01.01.2024 р. реєстрацію BV (Besloten Vennootschap це аналог ТОВ в Нідерландах) можна повністю здійснити онлайн за допомогою цифрового нотаріального акту та відеозв'язку; інші акти (наприклад, щодо нерухомості) все ще вимагають фізичної присутності²⁴.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати, що запровадження в Україні системи е-Нотаріату є реформою спрямованою

на модернізацію нотаріальної діяльності в Україні відповідно до сучасних цифрових і європейських стандартів. Нормативно-правове закріплення електронного нотаріату, створення єдиної державної електронної системи та інтеграція ключових реєстрів формують передумови для підвищення прозорості, доступності та ефективності нотаріальних послуг для громадян і бізнесу. Водночас практика тестування е-Нотаріату засвідчила наявність певних викликів, зокрема у сфері кібербезпеки, захисту персональних даних і дотримання нотаріальної таємниці, що потребує подальшого нормативного врегулювання та посилення контролю. Таким чином, перспектива ефективного функціонування е-Нотаріату в Україні нерозривно пов'язана зі збереженням ключових правових гарантій, належного рівня кіберзахисту та адаптації цифрових механізмів до національної правової системи.

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Онлайн-платформи та програми США для збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій

У світі, де конфлікти, стихійні лиха та інші кризи становлять постійну загрозу для культурної спадщини, технологічні інновації стають ключовим інструментом її збереження. Особливої уваги заслуговують ініціативи та онлайн-платформи, розроблені у Сполучених Штатах Америки, які визначають нові стандарти в галузі цифрової консервації культурних цінностей.

Варто зазначити, що інтернет-ресурси сприяють швидкому та ефективному обміну інформацією про стан культурних об'єктів, які постраждали від надзвичайних ситуацій та можливості їх порятунку. За допомогою онлайн-платформ та спеціалізованих вебсайтів можна оперативно збирати дані про пошкодження, оцінювати збитки та координувати дії з порятунку цінностей.

З іншого боку, інтернет-ресурси є потужним інструментом для популяризації культурної спадщини та залучення уваги громадськості до проблем її збереження. За допомогою віртуальних музеїв, онлайн-виставок та інших інтерактивних проєктів можна розповідати про історію та значення культурних об'єктів, викликати інтерес до їх збереження та збирати кошти на реставрацію, що, між іншим, сприятиме розвитку волонтерського руху у сфері збереження культурної спадщини.

У тому числі, досвід США буде цінним і для інших країн, які прагнуть підвищити стійкість своєї культурної спадщини до різноманітних загроз насамперед і для України.

У сучасному світі використання інтернет-ресурсів для збереження культурної спадщини в надзвичайних ситуаціях є ефективним інструментом для забезпечення найкориснішою інформацією щодо запобігання загроз та відновлення культурної спадщини. Серед

²⁴ Remote Notarization in Europe: Laws & Trends. Notarete. URL: <https://notarete.com/2025/08/28/remote-notarization-in-europe-laws-and-trends/>

переваг використання інтернет-ресурсів для збереження культурної спадщини можна виділити: доступність (інтернет-ресурси можуть бути доступними для людей з усього світу, незалежно від їх фізичного місцезнаходження); поширення знань (інтернет-ресурси можуть допомогти поширити знання про захист та збереження культурної спадщини серед широкої аудиторії); залучення громадськості (онлайн-платформи можуть бути використані для залучення громадськості до обговорення питань збереження культурної спадщини та сприяння її порятунку) тощо.

Проведемо більш детальний аналіз інтернет-ресурсів США як інструменту збереження культурної спадщини в умовах надзвичайних ситуацій.

Комплексний підхід до збереження та реагування на надзвичайні ситуації в бібліотеках та архівах представлений на вебсайті California Preservation Program²⁵, який пропонує навчання, інструкції, поради та експертну допомогу для бібліотек та архівів щодо готовності та реагування на надзвичайні ситуації. Зокрема, у розділі «Готовність до надзвичайних ситуацій та реагування. До того, як настане лихо» ключові напрями такої діяльності розподілені за трьома основними категоріями: превентивні заходи, навчальні ініціативи, а також оперативні стратегії відновлення фондів після надзвичайних подій.

Одним із провідних вебресурсів, що пропонує широкий спектр послуг у сфері збереження культурної спадщини є Північно-східний центр збереження документів (NEDCC)²⁶. Однією з ключових ініціатив центру є цілодобова гаряча лінія, призначена для реагування на надзвичайні ситуації, пов'язані з культурною спадщиною, яка забезпечує консультативну підтримку. У тому числі, важливим інструментом, який надає NEDCC, є dPlan²⁷ – онлайн-платформа

для планування заходів у разі надзвичайних ситуацій, що розроблена спеціально для збереження культурної спадщини. dPlan представляє собою комплексний онлайн-інструмент для забезпечення готовності до надзвичайних ситуацій та реагування на них, розроблений спеціально для музеїв, бібліотек, архівів. Він передбачає введення інформації про конкретну установу за допомогою вичерпного шаблону. Після завершення dPlan створює друкований план на випадок лиха, призначений для цієї установи. До того ж, dPlan можна постійно оновлювати для відображення змін, які відбуваються в установі.

Отже, очевидно, що впровадження подібних цифрових платформ значно підвищує рівень готовності установ до надзвичайних ситуацій, сприяючи збереженню культурної спадщини в умовах сучасних викликів.

Важливе місце серед інтернет-ресурсів, які сприяють збереженню культурної спадщини при надзвичайних ситуаціях займає вебсайт Американської бібліотечної асоціації (ALA)²⁸. ALA є некомерційною організацією США, яка сприяє розвитку бібліотек та бібліотечній освіті на міжнародному рівні. Це найстаріша та найбільша бібліотечна асоціація у світі.

На офіційному вебсайті ALA можна знайти інформацію про:

- нормативно-правові документи, рекомендації та стандарти у сфері бібліотечної діяльності;
- наукові та професійні публікації, включаючи рецензовані журнали та аналітичні звіти;
- навчальні ресурси, вебінари та інформацію про професійний розвиток;
- доступ до баз даних і цифрових колекцій, що є важливими для дослідників та практиків;
- розділи, присвячені питанням збереження бібліотечних фондів у кризових умовах, включаючи збройні конфлікти та природні катастрофи.

Також важливим аспектом контенту вебсайту ALA є платформа LibGuides²⁹, через яку

²⁵ California Preservation Program. URL: https://calpreservation.org/information_resources/emergency-prep-and-response/

²⁶ Northeast Document Conservation Center (NEDCC). URL: <https://www.nedcc.org/>

²⁷ dPlan. URL: <https://www.dplan.org/about>

²⁸ ALA. URL: <https://www.ala.org/>

²⁹ LibGuides. URL: <https://libguides.ala.org/disaster/alaresources>

забезпечується доступ до ресурсів, що містять інформацію про організації, які можуть надати допомогу, методи відновлення після катастроф, а також бібліографію друкованих матеріалів, присвячених цьому питанню, варто зауважити, що ALA не лише надає практичні інструменти для захисту фізичних і цифрових колекцій, але й стимулює професійний обмін досвідом та сприяє координації заходів між бібліотеками та архівами.

Не менш важливим джерелом для збереження культурної спадщини при надзвичайних ситуаціях є онлайн-сторінка Бібліотеки Конгресу США³⁰, яка містить підрозділи з управління надзвичайними ситуаціями та управління ризиками, організованими відповідно до етапів підготовки, реагування та відновлення, включаючи навчальні можливості, глосарій, бібліографію та практичні відео про робочі процеси. Зокрема в розділі «Управління надзвичайними ситуаціями» представлено широкий спектр стратегій і ресурсів, спрямованих на захист колекції бібліотек від небезпечних загроз. Структура цього розділу складається із чотирьох основних напрямів: управління ризиками (систематичний процес виявлення, оцінки та пріоритезації ризиків, які можуть загрожувати колекції), готовність (містить корисну інформацію про страхування та загальні настанови), реагування та відновлення (прості та короткі інструкції щодо збереження всіх типів колекцій), а також додаткові ресурси (пропонує широкий спектр матеріалів, а передусім семінари для федеральних бібліотек з питань готовності до надзвичайних ситуацій, посилання на вебсторінки з допомоги при надзвичайних ситуаціях інших установ, довідкові та навчальні матеріали, які охоплюють розробку плану на випадок лиха, способи збереження колекцій, заходи безпеки та реагування на крадіжки колекцій). Загалом, цей розділ вебсайту Бібліотеки Конгресу США є комплексним ресурсом для бібліотек та інших установ, які прагнуть захистити свою колекцію від різноманітних надзвичайних ситуацій.

Окрім цього, онлайн-сторінка Бібліотеки Конгресу США містить також інші ключові компоненти важливі для збереження культурної спадщини:

- Цифрові колекції та архіви – оцифровані версії рідкісних книг, рукописів, карт, фотографій, аудіовізуальних матеріалів та інших артефактів, що забезпечують збереження та доступ до культурних об'єктів незалежно від фізичних загроз.

- Програми з цифрової консервації – методологічні рекомендації, технічні стандарти та проекти, спрямовані на довгострокове збереження цифрового контенту, зокрема в умовах катастроф, воєнних конфліктів та інших кризових ситуацій.

- Платформи для міжнародного співробітництва – ресурси для взаємодії з іншими бібліотеками, архівами та культурними установами з метою обміну досвідом і координації заходів із захисту культурної спадщини.

- Освітні та дослідницькі ініціативи – курси, вебінари, довідники та аналітичні матеріали щодо найкращих практик у сфері цифрового збереження та управління ризиками для культурних ресурсів.

- Документування та реагування на надзвичайні ситуації – зібрання історичних та сучасних свідчень про знищення або загрозу культурним цінностям, включно з даними про військові конфлікти, стихійні лиха та акти вандалізму.

- Технологічні інструменти для збереження інформації – інноваційні підходи до архівації, включаючи штучний інтелект, та децентралізовані бази даних для забезпечення безперервного доступу до інформаційних ресурсів.

Таким чином, вебресурс Бібліотеки Конгресу США є важливим елементом системи збереження культурної спадщини, зокрема завдяки налагодженню інформаційного обміну у цій сфері.

Важливе місце у збереженні культурної спадщини при надзвичайних ситуаціях посідає World Monuments Fund WMF (Світовий Фонд Пам'яток)³¹ – це організація, яка працює

³⁰ Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/>

³¹ World Monuments Fund.. URL: <https://www.wmf.org/>

із місцевими громадами всього світу для збереження незамінної культурної спадщини. Цього року WMF святкує 60 років лідерства у збереженні архітектурних та культурних об'єктів, які охоплюють історію людської цивілізації. Організація була заснована в 1965 р. в США. Із тих пір глобальна команда експертів WMF зберегла світову культурну спадщину, використовуючи найвищі міжнародні стандарти на понад 700 об'єктах у 112 країнах. Організація має філії у Франції, Індії, Перу, Португалії, Іспанії та Великій Британії, а також мережу професіоналів у Китаї, Японії, на Близькому Сході, в Африці, Південно-Східній Азії, Латинській Америці та Карибському басейні та Україні. WMF співпрацює з урядами, міжнародними організаціями та місцевими громадами. Це дозволяє оперативно координувати дії та залучати необхідні ресурси.

Тож логічно, що сайт World Monuments Fund має структуру, що відображає багатогранну діяльність організації у сфері збереження культурної спадщини, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій.

Головна сторінка вебсайту організації містить основні відомості про діяльність WMF, поточні проекти, новини та заклики до дій. Візуально представлені ключові об'єкти спадщини, що потребують захисту, що важливо для оперативного привернення уваги до критичних ситуацій. Детально описані глобальні програми WMF, включаючи World Monuments Watch³² – список об'єктів, що знаходяться під загрозою. Система World Monuments Watch дозволяє оперативно ідентифікувати та реагувати на критичні ситуації. У тому числі використовує міжнародну експертизу для оцінки ризиків та розробки планів дій.

WMF виділяє такі важливі аспекти для реагування на надзвичайні ситуації:

- Оперативність: швидке реагування на повідомлення про надзвичайні ситуації, мобілізація ресурсів та експертів.

- Координація: взаємодія з урядами, міжнародними організаціями та місцевими

громадами. Координація дій для ефективного захисту спадщини.

- Документування: фіксація стану об'єктів спадщини до, під час та після надзвичайних ситуацій, використання сучасних технологій (3D-сканування, фотограмметрія тощо).

- Стабілізація та відновлення: заходи для запобігання подальшому руйнуванню об'єктів спадщини, розробка планів відновлення.

Отже, сайт World Monuments Fund виконує роль багатофункціональної платформи, яка поєднує в собі інформаційну базу, інструмент для мобілізації ресурсів та мережу координації, забезпечуючи оперативне реагування на надзвичайні ситуації та сприяючи збереженню культурної спадщини шляхом документування, поширення знань та активної співпраці з міжнародними партнерами.

У цьому контексті варто звернути увагу також і на інтернет-ресурс Інституту збереження Гетті (Getty Conservation Institute, GCI)³³, який надає загальний огляд діяльності інституту, зосереджуючись на його ролі як міжнародного лідера у сфері збереження культурної спадщини. GCI активно займається розробкою науково обґрунтованих стратегій та інноваційних підходів у цій галузі. Інститут також є надійним джерелом інформації та освіти для спільноти, що займається консервацією культурної спадщини. Загалом, діяльність Інституту збереження Гетті сприяє розвитку та впровадженню ефективних практик збереження культурної спадщини, що є особливо важливим у контексті надзвичайних ситуацій.

Цікавою є програма Connecting to Collections Care (C2C Care)³⁴ (<https://connectingtocollections.org/>), що розвивалась завдяки грантовій підтримці Інституту музейних та бібліотечних послуг (The Institute of Museum and Library Services)³⁵ і відіграє значну роль у підтримці, особливо, невеликих музеїв, бібліотек,

³³ Getty Conservation Institute, GCI. URL: <https://www.getty.edu/conservation/>

³⁴ Connecting to Collections Care (C2C Care). <https://connectingtocollections.org/>

³⁵ The Institute of Museum and Library Services (IMLS). URL: <https://www.imls.gov/>

³² World Monuments Watch. URL: <https://www.wmf.org/watch>

архівів та історичних товариств. Її метою є забезпечення швидкого доступу до надійних ресурсів зі збереження фондів, а також створення мережі для спілкування та обміну досвідом між співробітниками цих установ. Вебсайт пропонує публікації для завантаження, інформацію про фінансування, безкоштовні вебінари та ін. Більшість інформації, ресурсів та вебінарів спільноти є безкоштовними, що робить її цінним інструментом для тих, хто займається збереженням культурної спадщини на місцевому рівні.

Цікавою в цьому контексті є ініціатива Conservation OnLine (CoOL)³⁶ – це безкоштовно доступна платформа, яка генерує та поширює важливі ресурси для фахівців, які працюють над збереженням культурної спадщини в усьому світі. Ця платформа підтримується Фондом розвитку консервації (Foundation for Advancement in Conservation)³⁷ і служить авторитетним джерелом інформації, сприяючи співпраці та обміну досвідом серед фахівців галузі.

CoOL пропонує широкий спектр ресурсів для фахівців із консервації, серед яких:

- Архіви Conservation DistList: доступ до архівів та розсилки листів для фахівців галузі.
- Публікації: повнотекстові архіви різних видань, таких як: JAIC (Journal of the American Institute for Conservation), Paper Conservation Catalog, а також доповіді спеціалізованих груп AIC (American Institute for Conservation).
- Посилання на організації та сайти: доступ до багатьох сайтів та організацій, які розміщені або відображені на CoOL.

На вебсторінці CoOL представлені численні приклади та особисті свідчення щодо реагування на катастрофи, а також рекомендації з літератури та короткі описи послуг різних компаній. Крім того, вебсайт надає доступ до майже 20 планів дій у надзвичайних ситуаціях, переважно з університетських бібліотек США,

та списки послуг, згруповані за темами, такими як: послуги з відновлення даних та запобігання катастрофам даних, послуги з реагування на катастрофи та надзвичайні ситуації тощо. У розділі щодо зменшення ризиків катастроф можна знайти додаткові зразки планів та контакти до ключових довідкових пунктів для отримання порад під час планування.

Отже, Conservation OnLine (CoOL) є важливим інструментом для фахівців цієї галузі, забезпечуючи їм доступ до широкого спектру ресурсів та інформації для захисту культурної спадщини. Платформа сприяє співпраці та обміну досвідом, що є особливо важливим у сучасному світі, де збереження спадщини зіштовхується із численними викликами.

Підсумувавши та узагальнивши використання інтернет-ресурсів у США для збереження культурної спадщини під час надзвичайних ситуацій, виділимо наступні **ключові аспекти:**

1. Інформаційний обмін та координація. Онлайн-платформи та спеціалізовані вебсайти сприяють швидкому та ефективному обміну інформацією про стан культурних об'єктів, що постраждали, можливості їх порятунку, дозволяють оперативно збирати дані про пошкодження, оцінювати збитки та координувати дії із порятунку цінностей.

2. Планування та готовність. Надаються комплексні інструменти та ресурси для планування заходів готовності до надзвичайних ситуацій і реагування на них. Прикладами є: California Preservation Program та інструмент dPlan від NEDCC. Ці ресурси пропонують шаблони планів, інструкції та бази даних для пошуку допомоги.

3. Поширення знань та навчання. Інтернет-ресурси є ефективним інструментом для поширення знань про захист і збереження культурної спадщини серед широкої аудиторії та фахівців. Вони надають доступ до навчальних матеріалів, вебінарів, семінарів і публікацій.

4. Залучення громадськості. Онлайн-платформи можуть використовуватися для популяризації культурної спадщини, привернення уваги громадськості до проблем

³⁶ Conservation OnLine (CoOL). URL: <https://cool.culturalheritage.org/>

³⁷ The Foundation for Advancement in Conservation (FAIC). URL: <https://beta.culturalheritage.org/about-us/foundation>

її збереження та збору коштів на реставрацію за допомогою волонтерів.

5. Цифрова консервація та доступ. Створення цифрових колекцій і програм із цифрової консервації, як це робить Бібліотека Конгресу США, забезпечує збереження та доступ до культурних об'єктів незалежно від фізичних загроз.

6. Міжнародне співробітництво. Онлайн-платформи полегшують взаємодію з іншими установами та організаціями для обміну досвідом і координації зусиль на міжнародному рівні. Наприклад, такі організації, як: World Monuments Fund та Getty Conservation Institute, використовують інтернет-ресурси для своєї глобальної діяльності.

7. Документування. Вебсайти можуть містити зібрання свідчень про знищення або загрозу культурним цінностям. Крім того, інструменти документування, включаючи використання сучасних технологій, інтегруються у процеси реагування.

8. Спеціалізовані платформи. Такі ініціативи, як: Connecting to Collections Care та Conservation OnLine (CoOL), створюють онлайн-спільноти та надають доступ до надійних ресурсів, публікацій та архівів, сприяючи обміну досвідом серед фахівців.

Отже, ґрунтуючись на представлених джерелах, можна зробити висновок, що інтернет-

ресурси США відіграють значну роль у сфері збереження культурної спадщини, особливо під час надзвичайних ситуацій. Їх можна визначити, як потужний інструмент, здатний забезпечити оперативне інформування щодо ефективного збереження культурних цінностей перед обличчям стихійних лих, техногенних катастроф та збройних конфліктів. Інтернет-ресурси США виконують багатфункціональну роль, поєднуючи інформаційну базу, інструменти планування, навчальні матеріали, механізми залучення громадськості та платформи для координації дій тощо. До того ж, вони дозволяють оперативно отримувати доступ до критичної інформації, координувати дії між сторонами та підвищувати ефективність реагування на надзвичайні ситуації, що робить їх важливим інструментом у збереженні культурних цінностей для майбутніх поколінь.

Принагідно, варто зазначити, що хоча розглянуті інтернет-ресурси орієнтовані переважно на систему збереження культурної спадщини США, представлені на них принципи та рекомендації мають універсальний характер.

З огляду на викладений аналіз, враховуючи, що сучасні виклики вимагають глобального підходу, а досвід США може бути адаптований до різних регіональних умов та різних надзвичайних ситуацій, у тому числі, і для України під час військового стану.

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА*

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олександр Кухарев, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ, викладач Національної школи суддів України, член Науково-консультативної ради при Верховному Суді

Управління корпоративними правами після смерті учасника ТОВ: нотаріальна та судова практика

Визначаються особливості, порядок і умови укладення договору на управління спадщиною у разі смерті учасника ТОВ. Розкриваються зміни, запропоновані у проєкті книги 6 Цивільного кодексу України стосовно управління спадщиною.

Одним із дієвих механізмів забезпечення прибутковості об'єктів спадкового правонаступництва та запобігання їх знеціненню є управління спадковим майном. Управлінню спадщиною присвячена ст. 1285 Цивільного кодексу України (далі за текстом – ЦК), згідно з якою якщо у складі спадщини є майно, яке потребує утримання, догляду, вчинення інших фактичних чи юридичних дій для підтримання його в належному стані, нотаріус, а в населених пунктах, де немає нотаріуса, – орган місцевого самоврядування, у разі відсутності спадкоємців або виконавця заповіту укладають договір на управління спадщиною з іншою особою.

У розміщеному на сайті Верховної Ради України проєкті книги 6 ЦК «Спадкове право» пропонується модернізувати відповідну статтю шляхом внесення таких положень:

- заповідач може обрати особу, яка здійснюватиме управління спадщиною після відкриття спадщини, шляхом визначення такої особи у заповіті;
- особа, яка управляє спадщиною, має право на вчинення будь-яких необхідних дій, спрямованих на збереження спадщини, до

видачі спадкоємцям свідоцтва про право на спадщину. За чинною редакцією ст. 1285 ЦК управитель спадщиною вчиняє дії до з'явлення спадкоємців або до прийняття спадщини. Це дає підстави стверджувати, що за своєю природою договір на управління спадщиною є договором зі скасувальною обставиною, оскільки права та обов'язки управителя припиняються з моменту з'явлення спадкоємців та/або прийняття ними спадщини.

Управління спадщиною – це комплекс заходів, які здійснює управитель від власного імені в інтересах спадкоємців, відказоодержувачів та кредиторів, спрямованих на підтримання спадкового майна в належному стані з метою його ефективного використання та примноження. Такі дії вчиняються управителем на підставі договору на управління спадщиною.

Питання про доцільність укладення такого договору, а також вибір управителя вирішують:

- спадкоємці;
- виконавець заповіту;
- нотаріус;
- орган місцевого самоврядування.

Водночас спадкоємці з'являються до нотаріуса не відразу після відкриття спадщини, в окремих випадках вимагається проведення дій з їх розшуку та повідомлення про смерть спадкодавця, у зв'язку з чим об'єкти спадкового правонаступництва, що потребують вчинення невідкладних дій з утримання та догляду, можуть бути суттєво знецінені. Крім того, часто між спадкоємцями виникають спори, що значно ускладнюють як вибір управителя, так і укладення з ним відповідного договору. У свою чергу, нотаріус особисто не зацікавлений в управлінні спадщиною, а випадки призначення

* Збережено стиль і граматику оригіналу

виконавця заповіту, який наділений повноваженням управляти спадщиною в силу п. 4 ч. 1 ст. 1290 ЦК, зустрічаються у нотаріальній практиці вкрай рідко.

Крім того, за приписом ч. 1 ст. 1285 ЦК нотаріус (орган місцевого самоврядування) має правову можливість укласти договір на управління спадщиною з іншою особою лише за відсутності спадкоємців або виконавця заповіту. Це суттєво звужує повноваження нотаріуса та загрожує майновим інтересам спадкоємців через знецінення спадкового майна.

Як зазначив Верховний Суд у постанові від 06.02.2019 р. (судова справа № 134/1676/16-ц) договір на управління спадщиною може бути укладений за наявності таких умов:

1) смерть спадкодавця та пред'явлення свідоцтва про смерть;

2) подання до нотаріуса (посадової особи органу місцевого самоврядування) зацікавленою особою заяви про необхідність вжиття заходів щодо управління спадщиною;

3) відсутність спадкоємців або виконавця заповіту;

4) неможливість здійснення інших заходів щодо збереження спадкового майна, окрім укладання договору на управління спадщиною.

Заяву нотаріусу можуть подати органи місцевого самоврядування, органи опіки та піклування, кредитори, особи, що перебували із спадкодавцем у трудових правовідносинах, представник органів державної податкової інспекції, відказоодержувач та інші.

При цьому Верховний Суд зазначив, що сторонами договору є установник управління та управитель. Установником управління може бути нотаріус, а в населених пунктах, де немає нотаріуса, – відповідний орган місцевого самоврядування, який відповідним рішенням призначає для виконання цих функцій уповноважену особу. Фактично установник визначає, кому та на яких умовах передати в управління майно, що потребує утримання, а також контролює належне виконання умов договору управителем.

Друга сторона договору на управління спадщиною (управитель) законодавцем не

конкретизована. Коло осіб, які можуть бути призначені управителями спадковим майном, не обмежено, а тому управителем майна може бути будь-яка фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність, а також юридична особа. Договір на управління спадковим майном, який укладається виконавцем заповіту, нотаріусом або органом місцевого самоврядування як установником управління – це договір на користь третьої особи (вигодонабувача). Такою особою виступатиме спадкоємець, оскільки має при спадкуванні найбільший майновий інтерес, і в разі неналежного виконання управителем своїх обов'язків постраждають саме інтереси спадкоємця. Крім того, прибутки, отримані внаслідок управління майном, мають входити до складу спадщини і підлягають розподілу між спадкоємцями пропорційно до їх частки у спадщині.

Додатково Верховний Суд сформував важливий правовий висновок, що перед укладенням договору на управління спадщиною нотаріус (посадова особа органу місцевого самоврядування) зобов'язаний з'ясувати та отримати інформацію про те, (1) чи є в померлого спадкоємці, які станом на час відкриття спадщини постійно проживали разом з померлим, та / або (2) чи є спадкоємці, які на час відкриття спадщини не проживали постійно із спадкодавцем, але подали заяву про прийняття спадщини.

Якщо такі спадкоємці виявлені та існують, нотаріус (посадова особа органу місцевого самоврядування) відмовляє в укладенні договору управління спадщиною з іншою, ніж спадкоємець, особою.

Укладення договору управління спадщиною з іншою, ніж спадкоємець, особою в розумінні ст. 1285 ЦК, ст. 61 Закону України «Про нотаріат» та підп. 9.1. п. 9 гл. 9 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України є можливим не лише у разі повної фізичної відсутності спадкоємців, а і у випадку, якщо нотаріус при вжитті заходів з охорони спадкового майна виявить відсутність спадкоємців, які станом на час відкриття спадщини постійно б проживали разом з померлим, та / або відсутність спадкоємців, які на час

відкриття спадщини не проживали постійно із спадкодавцем, але подали заяву про прийняття спадщини (постанова від 28.08.2025 р., справа № 910/8275/24).

Необхідність укладення договору на управління спадщиною зумовлена складом спадкового майна. Зокрема, у разі спадкування права на частку у статутному капіталі ТОВ управляти спадщиною необхідно майже завжди. Невипадково згідно з ч. 3 ст. 61 Закону України «Про нотаріат», якщо у складі спадщини є корпоративні права для управління ними, нотаріус, а в сільських населених пунктах – посадова особа органу місцевого самоврядування призначає управителя спадщини з числа спадкоємців або виконавців заповіту, а в разі їх відсутності – укладає договір на управління спадщиною з іншою особою».

Хоча чинну редакцію частини третьої цієї статті важко назвати досконалою через допущену методологічну помилку. У разі смерті учасника товариства спадкуються не корпоративні права, а права на частку. У свою чергу, корпоративні права набуваються спадкоємцем з моменту включення його до складу учасників товариства. Важливо виокремлювати «права на частку у статутному капіталі» та «права з частки у статутному капіталі», що не є тотожними ані за своїм змістом, ані за часом виникнення. До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (ст. 1218 ЦК). За змістом п. 2 ч. 1 ст. 1219 ЦК не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема право на участь у товариствах.

Частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю – це частина статутного капіталу товариства, яка виражена у вартісному еквіваленті у співвідношенні до статутного капіталу в цілому. Вона є об'єктом цивільних прав, що здатна обертатися у цивільному обороті та спадкуватися. Частка у статутному капіталі засвідчує участь особи у товаристві, а право на частку у статутному капіталі за своєю природою є майновим правом.

Отже, право на частку в статутному капіталі юридичної особи, як майнове право в розумінні ст. 190 ЦК входить до складу спадщини. Натомість право на участь у товаристві, як різновид корпоративних прав, не спадкується.

Крім того, Правила ведення нотаріального діловодства, затв. наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 р. № 3253/5 були доповнені формою № 20-1 «Свідоцтво, яке посвідчує повноваження управителя спадщини – корпоративними правами». Важливо врахувати, що за змістом цієї форми, повноваження управителя спадщини тривають до отримання свідоцтва про право на спадщину на корпоративні права всіма спадкоємцями. А це суттєво відрізняється від строку здійснення повноважень управителя за договором на управління спадщиною, вплив якого пов'язаний зі з'явленням спадкоємців або прийняттям ними спадщини.

У разі смерті учасника ТОВ виникає незвична ситуація: об'єктом спадкування є право на частку у статутному капіталі товариства, проте управлінням підлягають корпоративні права. Тобто йдеться про нетотожні права. Такий висновок зумовлений тим, що управитель за відповідним договором вчиняє будь-які необхідні дії, спрямовані на збереження спадщини. В аспекті договору на управління спадщиною такі дії охоплюються передусім участю в управлінні юридичною особою замість померлого учасника, що п. 1 ч. 3 ст. 96-1 ЦК віднесено саме до прав учасників юридичних осіб (корпоративних прав). Тож спадкові відносини істотно впливають на корпоративні, кожні з яких мають свою специфіку (<https://sud.ua/uk/news/blog/347874-upravlenie-korporativnymi-pravami-posle-smerti-uchastnika-ooo-notarialnaya-i-sudebnaya-praktika> — 2025. – 05.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Тетяна Коваль, експертка з організації харчування в медичних закладах, співзасновниця громадської спілки «Академія харчування пацієнтів»

Харчування пацієнтів в українських лікарнях: виклики та рішення

Медична реформа в Україні помітно змінила систему охорони здоров'я, однак на харчування пацієнтів це не вплинуло. Як так і чому? Адже лікарняне харчування – важлива складова реабілітації та одужання. Крім того, їжа в лікарні, як і формат надання послуги харчування хворому, впливає на загальне враження від перебування в медичному закладі, тож є ще й репутаційним важелем.

Про причини переважно низької якості харчування пацієнтів у наших лікарнях, гостру потребу в реформі ніші, а також конкретну роботу, що здійснюється, розповідає Тетяна Коваль – засновниця ГС «Академія харчування пацієнтів» та експертка з організації харчування в медичних закладах.

Нормативна база застаріла

Харчування пацієнтів у медичних закладах України вже понад 12 років регулює наказ МОЗ № 931. Саме цей документ диктує певні стандарти. Однак у чинній редакції його норми відверто обмежують можливості ЗОЗ забезпечувати якісне та сучасне харчування пацієнтам: перелік продуктів з додатку до наказу часто трактується як вичерпний, тому меню пацієнта складається з обмеженої кількості прісних страв, а завищений калораж у нормах заклади компенсують нутрієнтно бідними, хоч і ситними продуктами, а то й прикривають завищеннями у технологічній документації на страви. Цю ситуацію міг би змінити дієтолог у лікарні, але зазначений наказ не зобов'язує ЗОЗ мати в штаті такого спеціаліста. В результаті – прецеденти, коли єдиного дієтолога скорочують навіть на рівні обласних медичних закладів, тож усю глибу роботи тягне дієтсестра.

Фінансування за залишковим принципом

Переважна більшість медичних установ України отримує кошти на харчування пацієнтів від Національної служби здоров'я у складі тарифу на медичну послугу, та розподіляє їх на власний розсуд. Імовірно, за залишковим принципом. І це стара нездорова традиція.

Лише на продукти для приготування денного раціону одного пацієнта без урахування всіх супутніх витрат, згідно з 931 наказом МОЗ,

необхідно передбачити приблизно 90 гривень. Однак, аналітика громадської спілки «Академія харчування пацієнтів» показує, що у лікарнях бюджети різняться суттєво: від 24 грн до приблизно 230 грн на всі витрати разом із продуктами.

Тож маємо дуже нагальну потребу в економічній моделі-алгоритмі: як ефективно рахувати, щоб харчування було достатнім для всіх пацієнтів.

Зношені харчоблоки як пастка та небезпека

Буває й так, що адміністрація медичного закладу відповідально підходить до харчування, хоче змін і виділяє необхідну суму на раціони хворих. Однак, стає заручником реалій, коли приготувати їжу, яка б відповідала сучасним вимогам, є неможливим через застарілість харчоблоків у більшості лікарень України. І нічого дивного – більшість із них збудована 30-40 років тому, а вартість ремонту та оновлення складає непідйомну суму для лікарні.

Відсутність контролю безпечності

Водночас, ігнорувати умови, в яких готується їжа для пацієнтів, небезпечно. Щоб мінімізувати ризики, кожна лікарня України має впровадити стандарти НАССР на своїх харчоблоках – «на вчора», ще з 2019 року. Однак вони, здебільшого, ігноруються і ніким не контролюються.

НАССР – система безпечності харчових продуктів, яка допомагає запобігти ризикам на всіх технологічних етапах – від вибору постачальника до реалізації харчового продукту споживачу. Якщо система на харчоблоці впроваджена ефективно, то процеси працюють так:

Кожен етап роботи структуровано.

Персонал навчається й чітко знає, що і чому він робить.

Визначаються критичні точки контролю.

Ретельно ведеться документація.

Покращується зберігання продуктів.

Оптимізуються виробничі процеси.

Знижується кількість браку.

Якщо ж лікарня не має можливості безпечно та ефективно реалізувати перераховані процеси,

її менеджери можуть скористатися послугами аутсорс-компаній з відповідним досвідом. Зараз ця практика стає дедалі поширенішою. І це чудовий тренд.

А тепер і про енергетику

Ситуація в країні змушує уважно дослідити, наскільки багато електроенергії тягнуть харчоблоки лікарень. І виявляється, що, буває, – аж до 50% від загального споживання лікарні! Майже всім ЗОЗ ці витрати компенсує держава або місцевий бюджет, однак вже є нещодавні прецеденти, коли обласна чи міська влада припиняє таку практику. І це привід задуматися менеджменту лікарень: де брати гроші на електроенергію або ж де знайти актуальні альтернативні рішення.

Одним із таких рішень є перехід на кейтеринг харчування пацієнтів, вигідний не лише лікарням, але й цілим містам і областям, бо значно оптимізує використання енергоресурсів. Зокрема завдяки енергоефективному обладнанню та системам, а також – «розумній» електроніці та пароконвектоматам, що споживають 12-15 кВт/год, на противагу плитам із духовкою (1970-х років) – 27-30 кВт/год.

Закриття неефективних харчоблоків здатне зменшити споживання електроенергії в декілька разів. Тобто, це дійсно істотне зменшення навантаження на ціле місто (чи іншого платника за спожиті ресурси). Крім того, є можливість здачі таких харчоблоків в оренду, а це додатковий заробіток для лікарні.

Кадрова криза

Одна з головних причин слабкої організації лікарняного харчування. Гострий брак профільних фахівців підтверджує президент Асоціації дієтологів України Олег Швець. Також він вважає, що українським лікарням потрібно близько 2000 нутриціологів або дієтологів.

Тим часом, дієтолог в лікарні – спеціаліст лише рекомендований, а не обов'язковий, нагадаємо. Тому організацією харчування займається сестра медична з дієтичного харчування. А її роль у більшості лікарень знецінена: дієтсестра не має належного впливу й підтримки, а звідси – низька мотивація.

Професію необхідно трансформувати – змінити не лише назву, а й місце в ієрархії лікарні. Це має бути фахівець рівня завідувача відділення, а не просто представниця молодшого медичного персоналу. Молоді фахівці з освітою дієтолога чи нутриціолога, безумовно, з'являються, але їх усе ще надто мало, щоб змінити систему.

Натомість дієтсестра часто досі працює в логіці застарілих радянських стандартів. Вона користується дієтами Певзнера, які давно не відповідають сучасній дієтології.

Відсутність індивідуального підходу

Один із критичних наслідків браку знань серед тих, хто відповідає за лікарняне харчування, – відсутність індивідуалізації. Профільні фахівці орієнтуються переважно на вагу пацієнтів (згідно з чинним наказом), ігноруючи нутритивний статус, непереносимості продуктів та індивідуальні харчові, культурні чи релігійні особливості.

Водночас важливо уточнити: сам підхід уніфікованого меню не є проблемою. Навпаки – уніфікація може бути ефективним інструментом контролю якості, безпеки та прогнозованості раціону. Проблема виникає тоді, коли уніфіковане меню застосовується без можливості корекції під конкретні медичні потреби хворого.

Сьогодні фактори недоїдання (мальнутриції), алергій чи спеціальних дієтичних потреб не враховуються на жодному етапі перебування пацієнта в стаціонарі. У підсумку люди отримують «усереднений» раціон, який не відповідає їхньому стану й може бути нутрієнтно недостатнім.

Нехтування скринінгом харчового статусу – це не лише ризик для здоров'я конкретної людини. Це наслідки для всієї системи: ускладнення, довше лікування, підвищене навантаження на персонал і додаткові витрати держави.

Персонал лікарні також хоче їсти

Поки низка лікарень уже впроваджує або планує зміни в організації харчування пацієнтів, питання харчування медичного персоналу здебільшого залишається поза увагою. А це прикра та недалекоглядна відсутність турботи про працівника та важливий маркер (без) відповідальності роботодавця.

Харчування медичного персоналу має бути організоване централізовано, особливо у великих стаціонарах. Якщо лікарня забезпечує безоплатний або частково оплачуваний обід, дво- чи триразове харчування для персоналу, то це вагома перевага та ефективність усієї команди. Головне – припинити практику, коли працівники медичного закладу харчуються з порцій пацієнтів. Це не тільки порушує етичні норми, а й спотворює систему. Лікарі та медсестри потребують збалансованого та гідного харчування. Задоволення цієї потреби, з-поміж інших, може бути організація сучасних кафе та ресторанів на території лікарень.

Поява таких закладів свідчить про розвиток харчової інфраструктури в лікарнях як ще одного важливого кроку у трансформації українських медичних установ. Ба більше – про новітню культуру турботи про людину – пацієнта, медика, відвідувача. Комфортні кафе з якісним різноманітним меню, втіленими стандартами інклюзивного простору, і умовами для відпочинку є уособленням саме цієї турботи. Важливо, що медичні працівники та пацієнти мають змогу замовити їжу з цих закладів до палати чи кабінета, а також залишити відгук.

Як вирішити усі ці проблеми?

Приклад реформи шкільного харчування доводить, що системні зміни в державному секторі – цілком можливі. Потрібна політична воля та підтримка на місцях. Так у нас буде реальний шанс побудувати сучасну, прозору та ефективну систему лікарняного харчування. І, що важливо, – на це не потрібно десятиліть.

Доказом тому є спільна робота групи експертів, серед яких є й фахівці громадської спілки «Академія харчування пацієнтів», з представниками Міністерства охорони здоров'я над змінами до наказу-регулятора харчування в лікарні, котрі враховують європейський досвід і принцип «харчування – частина лікування». Головні орієнтири Наказу № 931 залишаються. Водночас іншим стане підхід до категоризації меню, добовий набір продуктів заміниться тижневим та й регламентація моделей організації харчування стане чіткішою, а управління системою харчування – компетентним і самостійнішим.

Насамперед зміни мають зробити харчування повноцінною складовою лікувального процесу – настільки якісною, щоб воно могло претендувати на пріоритетність, як медикаментозна терапія чи догляд. Адже якісне лікувальне харчування сприяє одужанню, скорочує тривалість госпіталізації та знижує ризики ускладнень. Надто, коли воно фінансується не за залишковим принципом, готується на сучасних енергоефективних харчоблоках з дотриманням стандартів НАССР, і підтримується ситим кваліфікованим персоналом лікарень (<https://censor.net/ua/blogs/3588912/u-parij-persh-yi-led-frants-podaruvali-legendarnih-keram-chnih-p-vnik-v>). – 2025. – 05.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Борис Кушнірук

ПДВ для спрощенців: Шлях у нікуди

Останній тиждень соціальні мережі та ЗМІ активно обговорюють плани уряду запровадити ПДВ для суб'єктів спрощеної системи оподаткування (ССО) з річним доходом понад мільйон гривень.

Уряд аргументує цей крок необхідністю перекриття схем податкової оптимізації великого бізнесу, пошуком додаткових податкових надходжень та вимогами МВФ.

Почну, мабуть, з останнього. Не секрет, що значна частина конкретних вимог МВФ формується самим урядом. Фонд цікавить лише одне: як саме держава спроможна збільшити податкові надходження та зменшити дефіцит держбюджету, аби згодом мати можливість повернути позичені кошти.

При цьому рівень компетентності клерків МВФ є досить низьким. Вони намагаються реалізувати одні й ті самі пропозиції для всіх країн, незважаючи на їхні традиції та економічні особливості.

Те, що це відверта нерозумність, годі й пояснювати. Подекуди вони навіть забувають змінити назву країни у своїх рекомендаціях і вимогах. Їм, по суті, байдуже,

що відбуватиметься у стратегічному плані з розвитком держави. Для них важливо видати кредити і забезпечити їхнє повернення. Саме це, по суті, є єдиним критерієм оцінки їхньої ефективності та персональних бонусів, які вони отримують.

Тому я не маю претензій до МВФ. Вони не несуть жодної відповідальності за наслідки своїх дій.

Уряд кожної країни повинен сам визначати, що він планує робити задля стабілізації державних фінансів, одночасно реалізуючи стратегію економічного розвитку.

Звісно, це я не про Україну. По суті, за всі роки незалежності жоден уряд не мав такої стратегії, не кажучи вже про її впровадження.

Альтернативні джерела наповнення бюджету

Якщо ж говорити про необхідність пошуку податкових джерел наповнення держбюджету, що є справді необхідним, варто нагадати про щорічні втрати до сотні мільярдів гривень через проблеми з імпортом. Митниця та прикордонна служба нині залишаються головним джерелом фантастичних зловживань, пов'язаних із контрабандою, заниженням вартості імпорту (і, відповідно, несплатою імпортного ПДВ та мита) та заниженням вартості експортної продукції.

Для прикладу наведу інформацію, яку вже неодноразово оприлюднював. Дані Польщі та Угорщини для Євростату щодо експорту в Україну за 2024 рік відрізняються від даних Держстату України щодо імпорту з цих країн на п'ять і два мільярди доларів відповідно. Тобто лише з цих двох країн надійшло в Україну щонайменше продукції на \$7 млрд більше, ніж було задекларовано, і з якої не сплатили вхідних податків. І це без врахування транзитної продукції, з якої також не були сплачені податки. Кожен може взяти калькулятор і порахувати масштаб втрат для держбюджету.

Згадаймо також втрати на ринках пального, тютюнових виробів, грального бізнесу.

А ще варто нагадати про шахрайство, пов'язане з відшкодуванням ПДВ. Здається, у 2020 році називалася сума щомісячних бюджетних втрат у 5 мільярдів гривень на цьому.

Звісно, зараз економічна ситуація інша, але можливості для зловживань з відшкодуванням ПДВ нікуди не зникли.

На додачу варто згадати наше керівництво Нацбанку, яке своїми діями, пов'язаними із завищенням ставок по депозитних сертифікатах, переказує десятки мільярдів гривень комерційним банкам замість наповнення держбюджету. Вже не кажучи про те, що у такий спосіб штучно завищуються процентні ставки по ОВДП, що завдає щорічних збитків бюджету ще на декілька десятків мільярдів гривень.

Є також питання неоподаткування ОВДП, що дозволяє банкам проводити податкову оптимізацію і не сплачувати десятки мільярдів гривень податку на прибуток.

Отже, уряд має більш ніж достатньо можливостей для мобілізації додаткових коштів. Вони незрівнянно більші, ніж потенційні надходження від додаткового оподаткування «спрощенців». При цьому саме адміністрування такого податку для бюджету може виявитися дорожчим, ніж самі додаткові надходження.

Але в перелічених сферах влада не робить і не збирається нічого робити. Це без жодних ілюзій. У них немає для цього жодних професійних і моральних чеснот, адже всі згадані сфери є джерелом збагачення для наших можновладців та пов'язаних із ними бізнесменів.

Оподаткування «спрощенців»: Що не так?

Водночас варто прямо визнати, що питання «спрощенців» виникло не на порожньому місці. Те, що цю систему оподаткування в українському варіанті використовують для податкової оптимізації великого бізнесу та зловживань – «секрет Полішинеля».

Ще десь у 2015 чи 2016 році, під час дискусії з Олександром Кужель на одному з телеканалів, вона з гордістю заявила, що є автором української спрощеної системи. На що зауважив, що не бачу приводів для самовихваляння. Замість того, щоб створити ефективну, стимулюючу систему оподаткування, в Україні з часів президентства Кучми законсервували вкрай неефективну,

корупціогенну, дестимулюючу систему сплати податків, натомість запровадили ССО. Це, з одного боку, дозволило випустити пар незадоволення активної частини суспільства, а з іншого – створило величезні можливості для жахливої корупції з боку податківців та ухиляння від сплати податків великим бізнесом саме через механізм «спрощенців». Вони, насправді, і є головними бенефіціарами ССО у сьогоднішньому вигляді.

Насправді, фундаментальна помилка всіх дискусій щодо «спрощенців» – це розгляд їхньої діяльності у відриві від загальної системи оподаткування.

«Спрощена система оподаткування» не означає, що податки мають бути в рази нижчими, ніж для середнього та великого бізнесу. Вона має забезпечити лише спрощену систему обліку та адміністрування.

За таких обставин запровадження для «спрощенців» обов'язку стати платником ПДВ – це просто відображення професійної некомпетентності і кретинізму з боку наших adeptів цієї ідеї.

Проблему реформування нашої вкрай збоченої ССО варто розглядати в контексті загальної реформи податкової системи:

Зменшення ставок прямих податків (корпоративного податку, базова ставка – 15%; ПДФО, базова ставка – 10%, підвищена – 13%, з можливим подальшим підвищенням ставок відповідно до 12% і 15%).

Реформування системи ЄСВ, яка має стати системою сплати внеску лише пенсійного страхування і тільки з мінімальної зарплати (спочатку для всього малого і більшої частини середнього бізнесу), з перекладанням обов'язку платежів з інших видів соціального страхування на роботодавців, але які не повинні бути пов'язані з фондом оплати праці.

Зменшення базової ставки ПДВ до 15% (на першому етапі – до 18%), з переведенням всієї системи адміністрування сплати цього податку у цифрову гривню через субрахунки платників ПДВ у комерційних банках (з перекриттям усіх легальних схем переведення коштів з цифрової гривні у звичайну гривню на основні банківські рахунки чи в готівку).

Введення додаткового податку з кінцевих продажів зі ставкою 5%, кошти від якого мають надходити до місцевих бюджетів.

Пропозиції щодо реформування ССО

Що ж до «спрощенців», то потрібно максимально уніфікувати ССО.

Існуючі недоліки спрощеної системи пов'язані з можливостями податкової оптимізації. Крім того, сама система передбачає багато зайвих регуляцій, які лише провокують зловживання та корупцію з боку податківців.

Загальна логіка використання ССО має передбачати спрощену систему податкового обліку для суб'єктів підприємницької діяльності (ФОП і малого бізнесу) та простіший контроль за їхньою діяльністю з боку ДПС, а не створення можливостей для значного скорочення сплати податків.

Необхідно ліквідувати фіксований податок, натомість має сплачуватися оборотний податок виключно залежно від виду діяльності, а не від обороту.

Ставки оборотного податку можуть обговорюватися, але вони мають бути у межах від двох до чотирьох відсотків, у залежності від виду діяльності (1 – медичні, ветеринарні послуги; 2 – виробництво товарів, громадське харчування, інші види послуг; 3 – торгівля).

Крім того, вважав би доцільним, щоби усі компанії з річним оборотом до 50 млн грн (може дискутуватися оборот, еквівалентний 0,5–1 млн євро) були в обов'язковому режимі переведені на спрощену систему оподаткування.

Загальна система оподаткування має бути, по суті, привілеєм, яким можуть скористатися лише компанії з обсягом реалізації товарів і послуг, що перевищує певний розмір.

Новостворені компанії у сфері промисловості, торгівлі та торговельно-розважального, готельного бізнесу можуть просити ДПС встановити для них загальну систему оподаткування лише за певних умов щодо формування розміру статутного капіталу і лише на певний період (як правило, до двох років), які необхідні їм для досягнення річних обсягів реалізації товарів і послуг понад 50 млн гривень.

Лише для новостворених компаній з інвестиціями понад 2,5 млрд грн цей строк може бути продовжений до 5 років.

Усі інші компанії, які протягом двох фінансових років не досягли річних обсягів реалізації товарів і послуг у 50 млн гривень, мають бути в обов'язковому порядку переведені на ССО або ліквідовані, якщо щодо них існують обмеження щодо неможливості використання спрощеної системи. Звісно, ці обмеження мають бути переглянуті і скорочені. Деякі з них відверто абсурдні.

При цьому «спрощенці» не повинні мати права бути платниками ПДВ.

Фізичні особи – підприємці (ФОП), а також самозайняті особи, які надають послуги (зокрема нотаріальні, бухгалтерські, консалтингові, юридичні, репетиторські, транспортні, будівельні, з ремонту помешкань, техніки, ремонту та пошиття одягу, інші побутові послуги, а також особи творчих професій, IT-сфери, медичних послуг), без залучення найманих осіб, мають сплачувати податок у розмірі 7% від задекларованого доходу, але без обліку їхніх витрат, пов'язаних з отриманням доходу. При цьому послуги, які вони надають, не оподатковуються податком з кінцевих продажів.

Оподаткування сільгоспвиробників

Стосовно сільськогосподарських товаровиробників – фермерів та юридичних осіб, які займаються сільськогосподарською діяльністю.

Вони мають перебувати на ССО, якщо у них в обробці знаходиться не більше 200 га сільгоспземель і річний обсяг реалізації сільгосппродукції та/або продуктів їхньої переробки становить більше 75% їхнього загального доходу, та не перевищує 50 млн грн (еквівалент одного мільйона євро).

Ці спрощенці повинні сплачувати лише фіксований податок у вигляді податку з 1 га сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду. Розмір податку має залежати від категорії (типу) земель та їхнього розташування.

Саме така система спрощеного податку для сільгоспвиробників і зараз передбачена Податковим кодексом України (ПКУ).

Проте потрібно суттєво збільшити обсяг сільгоспземель, який знаходиться у них в обробці, та річний обсяг реалізації сільгосппродукції та/або продуктів їхньої переробки.

За наявності найманих осіб усі СПД (ФОП, зокрема фермери, та малі підприємства), які ведуть комерційну діяльність за спрощеною системою, мають сплачувати місцеві податки, зокрема податку з кінцевих продажів, обов'язкового внеску на соціальне пенсійне страхування та інших страхових внесків з обов'язкового недержавного соціального страхування найнятих осіб.

Розподіл податкових надходжень

Від усіх видів діяльності, при якій застосовується спрощена система оподаткування, 30% суми оборотного податку має надходити до державного бюджету, 70% – за фактичним місцем ведення бізнес-діяльності (<https://censor.net/ua/blogs/3589169/pdv-dlya-sproschentsiv-shlyah-u-nikudy>). – 2025. – 08.12).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Володимир Прасолов, суддя у відставці

Спеціальний прожитковий мінімум для суддів: порушення верховенства права та гарантій незалежності судової влади

В Україні вже кілька років триває суперечка щодо того, як правильно розраховувати суддівську винагороду.

Питання правильного розрахунку суддівської винагороди та правильного застосування норм закону при її обчисленні вже протягом кількох років турбує суддівську спільноту. На сьогодні суддівська винагорода розраховується із застосуванням так званого спеціального (заниженого) прожиткового мінімуму, запровадженого законами про Державний бюджет.

Починаючи з 2021 року, закони про Державний бюджет України щорічно встановлюють окремий розмір «прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який

застосовується виключно для визначення базового розміру посадового окладу судді». У 2023–2024 роках цей спеціальний мінімум становив 2102 гривні, тоді як загальний прожитковий мінімум для працездатних осіб з 1 січня 2024 року був установлений на рівні 3028 гривень.

Статтею 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» від 09.11.2023 № 3460-IX установлено у 2024 році прожитковий мінімум для працездатних осіб з 1 січня – 3028 гривень. Разом з тим, у вказаній статті також запроваджено нову величину у розмірі 2102 гривень під назвою «прожитковий мінімум для працездатних осіб, який застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді з 1 січня», тобто введено своєрідний «спецмінімум».

Ця практика збереглася і в Законі України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19.11.2024 № 4059-IX: загальний прожитковий мінімум для працездатних осіб залишився на рівні 3028 гривень, а спеціальний – для розрахунку окладів суддів – знову становить 2102 гривень.

Оскільки ст. 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що грошове утримання суддів розраховується саме із загального прожиткового мінімуму для працездатних осіб, судді мають право на відповідне підвищення винагороди при зростанні цього показника.

Як відомо, стаття 22 Конституції України забороняє звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Згідно зі статтею 58 Конституції України, закони не мають зворотної дії в часі, тобто не поширюються на відносини, що виникли до їхнього набрання чинності, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи чи іншим чином покращують її правовий статус.

Вбачається, що застосування «прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді», порушує принцип верховенства права, оскільки звужує права суддів, гарантовані Законом України

«Про судоустрій і статус суддів». Згідно з цим Законом, при підвищенні прожиткового мінімуму для працездатних осіб судді набувають право на відповідне підвищення грошової винагороди. Норма про спеціальний прожитковий мінімум не має зворотної сили та не може скасовувати дію статті 135 Закону «Про судоустрій і статус суддів» щодо застосування саме загального прожиткового мінімуму.

Таким чином, норма про спеціальний прожитковий мінімум, розмір якого менший за загальний прожитковий мінімум для працездатних осіб, не підлягає застосуванню, оскільки суперечить конституційним гарантіям незалежності суддів (статті 126, 130 Конституції України).

Слід зазначити, що Вища рада правосуддя, Рада суддів України та Верховний Суд неодноразово вказували на неконституційність такого підходу. Зокрема, у 2025 році Верховний Суд направив до Конституційного Суду України конституційне подання щодо оскарження відповідних положень Закону про Державний бюджет на 2025 рік. Практика «заморожування» суддівської винагороди через бюджетні закони підриває незалежність судової влади та вимагає негайного законодавчого врегулювання – зокрема, повернення до єдиного застосування загального прожиткового мінімуму або переходу до нової розрахункової величини без дискримінаційних винятків для суддів (<https://sud.ua/uk/news/blog/348289-spetsialnyy-prozhitochnyy-minimum-dlya-sudey-narushenie-verkhovenstva-prava-i-garantiy-nezavisimosti-sudebnoy-vlasti>). – 2025. – 11.12).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Павло Слободянюк, суддя Шевченківського районного суду м. Києва, кандидат юридичних наук

Досконалість «швейцарського механізму» в українських реаліях правосуддя: кадровий аспект

Досвід Швейцарії, де кадрова політика в судах працює як стабільний і саморегульований

механізм, що стає приводом для глибокого аналізу для України.

1. Коли кадрова політика стає наріжним каменем правосуддя

Реалії функціонування українського правосуддя вже утворили проблемне і гостре питання про те, на які моделі варто рівнятися і які системи світової судової адміністрації для України будуть зразком як стабільності, передбачуваності так якісної кадрової політики. Серед подібних систем не можна не згадати Швейцарію, країну, в якій судова влада не лише вибудована за принципами функціональної незалежності, а й демонструє майже хірургічну точність управлінських рішень. Саме тому сьогодні дедалі частіше лунає теза про так званий «швейцарський механізм» – модель, яка працює не за рахунок деклараційних принципів, а за рахунок вбудованих у систему механізмів добору, оцінювання, фінансування й адміністрування судів.

В українських пенатах все інакше, і картина доволі сумна. Суддів катастрофічно не вистачає, суди роками завалені справами, а конкурси на посади проходять «ривками» – то густо, то пусто. Головні органи, які мали б керувати процесом, часто буксують, а стабільної та зрозумілої моделі відбору просто немає. Як наслідок, правосуддя працює з перебоями, а про якість годі й казати. Саме тому слід придивитися до країни, в якій суддівська кадрова політика це не головний біль, а налаштований інструмент правового життя. Порівняння України зі Швейцарією як контрастний душ, бо завдяки йому можна побачити і зрозуміти, де саме в українській системі є найслабші місця.

2. Швейцарська модель: коли кадрова політика працює як система, а не як епізод.

У Швейцарії судова влада стала результатом тривалих періодів історичного розвитку, в яких відшліфовувався практика державотворення і будови національного права. Швейцарська концепція правосуддя стоїть на трьох базових опорах:

1. Стабільність та передбачуваність кадрових процедур. Суддів у Швейцарії не «підбирають», не «шукають» і не «добирають». Їх планово проводять через відкриті конкурси,

додержуються політичних квот кантонів, перевіряють компетентності та застосовують систему професійних вимог. Немає жодних періодів «відсутності органів добору», жодних заморожених конкурсів на осадку судді і жодних кадрових провалів на роки.

2. Децентралізована модель управління судами. В швейцарській системі судової влади присутня диференціація між федерацією і кожним кантоном. Кожен кантон сам формує власні процедури добору та подальшого оцінювання суддів і кандидатів. Кантони дотримуються загальних принципів верховенства права та незалежності.

3. Outcome-oriented підхід як частина кадрової політики. Швейцарські суди вже понад двадцять років переходять від класичної моделі «управління процесами» до моделі «управління результатами». Кадрові рішення тут базуються на аналізі реальної продуктивності судів, часових показниках, навантаженні та відповідності роботи судді стандартам організації правосуддя.

4. Широке використання емпіричних даних. Швейцарія – одна з небагатьох країн Європи, в якій статистичні моделі оцінювання роботи судів це постійна складова прийняття правових рішень. Це означає, що кадрова політика спирається не на декларації, а на цифрові індикатори ефективності. Отже у підсумку швейцарський «кадровий механізм» – це не набір окремих процедур, а вивірена і структурована система, де кожен елемент взаємопов'язаний і підсилює інші.

3. Українська кадрова політика в правосудді: реальність, яка втомила від тимчасовості

Українська судова система зараз – це суцільний будмайданчик, де ремонт триває вічно, а жити в будинку все ще неможливо. Головна проблема навіть не в законах, а в людях. Точніше, в їх відсутності.

1. По-перше, хронічний дефіцит суддів. Станом на 2025 рік пустують тисячі крісел, і є факт шаленого навантаження на працюючих суддів. Так на одного суддю припадає до тисячі справ на рік (в окремих випадках – і більше тисячі), і говорити про якість правосуддя

дуже складно, бо слід встигнути хоча би просто вичитати документи. Ця практика дуже виснажує судову систему зсередини.

2. По-друге, присутній хаос у процедурах добору. На поверхні нестабільність у правилах гри, фіксуються часті зупинки в роботі головних органів судочинства. В період 2019 по 2022 рік, коли ВККС «мовчала», і утворилися умови поточного кадрового колапсу, і був втрачений темп. Тоді і почалася черга на заміщення вакансій суддів, яка з часом перетворилася на прірву, що призвело до:

- блокування конкурсів,
- зупинення кваліфікаційного оцінювання,
- накопичення вакантних посад,
- неможливості формування суддівського резерву.

Тобто українська судова система кілька років жила без ключового органу кадрової політики, що в швейцарських реаліях є абсолютно неможливим.

3. Дисфункція системи оцінювання суддів. Кваліфікаційне оцінювання зведене або до формальних процедур, або ж до нескінченних перевірок, що створює замкнене коло: судді демотивовані, кандидати не готові роками чекати призначення, система втрачає довіру.

4. Централізація та політизація рішень. На відміну від швейцарської децентралізованої моделі, українська система сконцентрована на двох органах – ВККС і ВРП, які беруть на себе надмірний обсяг повноважень, що створює як:

- управлінські затримки,
- так і політичні ризики.

Децентралізація в Україні, за зразком Швейцарії, побудувала би шлях по розподілу навантаження а також зменшення ступеня політичного впливу на кадрові рішення в суддівському корпусі.

4. Кадрова політика без даних

На відміну від Швейцарії, в якій ведення кадрової статистики і використання індикаторів продуктивності є складовими кадрового планування, Україна майже не використовує подібні моделі для:

- прогнозування кадрового дефіциту,
- планування навантаження,
- оптимізації судової мережі.

Результат – хаотичний підхід, бо він гальмує всі можливості кількісного оцінювання, і те, що насправді відбувається в форматі суддівської системи країни.

5. Чому швейцарський механізм працює, а український постійно «налаштовується»?

1. Швейцарія формує політику на десятиліття, Україна на один політичний цикл Швейцарські реформи правосуддя почалися ще у 1990-х і стали предметом довготривалих досліджень. У нас же реформа змінюється щоразу, коли змінюється політичний ландшафт.

2. Швейцарія робить ставку на послідовність, а Україна живе в режимі перманентної революції. Головна проблема наших реформ в тому, що ми не вдосконалюємо, а демонтуємо. Замість того, щоб виправляти накопичені помилки й рухатися далі, ми часто «обнуляємо» систему. Тому в інституцій просто не встигає сформуватися пам'ять, адже кожні кілька років усе починається з чистого аркуша.

3. Там чесна конкуренція та професійність, в тут вибір між відсутністю кадрів і втомленими судьями. Швейцарська модель унеможливорює масові кадрові провали. В Україні спостерігається феномен того, що кількість вакансій стає значною загрозою для існування суддівської системи. Дослідження наочно демонструють той факт, що судова система ефективна саме тоді, коли її кадрова політика:

- системна,
- регулярна,
- децентралізована,
- заснована на вимірюваних даних,
- позбавлена політичних коливань.

Швейцарія вкладає у кадрову політику значно більше, ніж у реформування процесуального законодавства. В Україні ж часто роблять навпаки, тобто змінюють кодекси, але не змінюють управлінські моделі. Власне, саме тому ми спостерігаємо таку різницю в результатах: якість правосуддя вирішується не лише законами, а насамперед людьми, їх добром і професійним розвитком.

6. Українська кадрова політика як передвісник системного колапсу

Поки «швейцарський механізм» це якісно зібраний годинник, який працює автономно і не

взагалі не потребує втручання, то на відміну від нього, українська судова система представляє собою якісно інший механізм, і він постійно ламається.

Було б помилкою замовчувати ще один дискусійний пласт сучасної кадрової політики – некритичне залучення до процедур добору суддів різного роду громадських утворень та так званих міжнародних експертів. У публічному просторі ці «організації» подають себе як «представників суспільства», хоча жодного загальнонаціонального чи регіонального мандата вони не мають і мати не можуть. У демократичній системі такий мандат належить виключно президенту, парламенту та місцевим представницьким органам. Формування ними висновків щодо «добросовісності» кандидатів неминує породжувати питання легітимності. Не менш дискусійною є й участь міжнародних експертів: хто визначив їхню компетентність і як це узгоджується з принципами незалежності та суверенітету держави? Надмірна опора на подібних суб'єктів лише підкреслює слабкість власних інституцій і ризикує закріпити уявлення про неспроможність держави самостійно управляти судовою кадровою політикою.

Це як організм, що живе і працює в режимі ручного управління, і він може тільки так жити від ремонту до ремонту. Він не здатен автономно і стабільно працювати без того щоб в ньому постійно не замінювали запчастини і не відключали «підтримку життя» ззовні.

Станом на 2025 рік у судах усіх інстанцій не вистачає близько 2 000 суддів, а 1 412 вакансій – лише в судах першої інстанції (у цивільних, адміністративних та господарських судах) залишаються незаповненими. У фокусі кадрової кризи також – значна частина апеляційних судів, де 62 % посад суддів вакантні, а у господарських і адміністративних судах цей показник сягає 49 % та 45 % відповідно. У Верховному Суді лишається понад 40 вакантних посад. Ситуацію посилює і брак судових працівників – асистентів, діловодів, секретарів судових засідань, технічного персоналу.

Близько 2 152 вакансії в судах загальної юрисдикції та майже 1 500 суддів ще мають пройти кваліфікацію або оцінювання – і це

залишається однією з головних перешкод до повноцінної роботи судової влади, що в свою чергу негативно впливає й на довіру суспільства.

Отже без продуманого добору кадрів, без стабільної інституційної пам'яті та чітких процедур будь-яка судова система ризикує перетворитися з механізму забезпечення правосуддя на механізм системних ризиків.

Українська держава стоїть перед вибором: або перейти до системної, науково обґрунтованої, децентралізованої кадрової політики, аналогічної швейцарській, або ж змиритися з тим, що правосуддя залишатиметься ослабленим, фрагментарним та неспроможним забезпечити європейські стандарти. І саме тому, хоч би якими складними були політичні умови, але ж кадрова реформа має стати першою реформою, а не останньою. Бо без людей, без якісного добору, без стабільної інституційної пам'яті будь-яка судова система буде не механізмом забезпечення правосуддя, а простором ризику. А швейцарський досвід у цьому сенсі це не ідеалізований приклад, а доказ того, що ефективно правосуддя починається не з гучних реформ, а з точного, продуманого та безперервного кадрового механізму, який Україна має шанс створити і якщо визнає, що без цього рух уперед просто неможливий (<https://sud.ua/uk/news/blog/348359-sovershenstvo-shveytsarskogo-mekhanizma-v-ukrainskikh-realiyakh-pravosudiya-kadrovyy-aspekt>). – 2025. – 12.12).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Станіслав Ніколаєнко, міністр освіти і науки України 2005–2007 років, голова Комітету з питань освіти і науки Верховної Ради України у 2002–2005 роках, перший заступник голови Співки ректорів закладів вищої освіти України.

Через універсальний дизайн до узурфрукта

21 серпня 2025 року Верховна Рада України ухвалила новий Закон «Про професійну освіту».

Можна назвати його багатостраждальним, бо він довго готувався, обговорювався, змінювалися підходи до його творення, та все ж депутати проголосували і Президент підписав цей документ.

Попередній Закон, до якого автор цих рядків мав безпосередній стосунок, проіснувавши 27 років, втратив свою чинність. Його метою було збереження і оновлення системи, перехід від радянської підготовки робітництва, формування «трудових резервів» до сучасної, європейської професійної освіти. Минув час і виникла потреба в новому Законі.

Враження від нового Закону «Про професійну освіту» досить неоднозначні. Мені довелося знайомитися з різними редакціями закону, навіть слухати його презентацію більше року тому на колегії Міністерства освіти і науки. Порадувала поправка в Перехідних положеннях щодо змін до Закону «Про державну підтримку сільського господарства», яка прирівняла заклади освіти, які мають сільгоспугіддя та займаються їхнім оброботком, до сільгосптоваровиробників. Це дає змогу сотням ліцеїв, коледжів, закладів вищої освіти отримувати державну підтримку щодо придбання вітчизняних сільгоспмашин, тракторів, а також користуватися пільговими кредитами. Добре, що Закон передбачає недопущення вилучення земель у таких навчальних закладів. Є й інші позитиви.

Проте подальше вивчення закону мною як практиком з досвідом роботи в профтехучилищах, у тому числі й міжнародним, дещо мене розчарувало. Здається, що на фінальній стадії доопрацювань закон втрапив під вплив окремих роботодавців і реформаторів із вищої школи, при цьому голос фахівців, практиків, працівників ліцеїв мало хто слухав.

Здається, що цілі розділи, фрагменти, нового закону переписувалися з проєкту нового реформаторського закону «Про вищу школу». Ініціатори цих змін у вищій школі, мабуть, не наважилися розпочати свої «реформи» саме з університетів, бо так би вони викликали бурю емоцій, не дуже позитивних. Скажімо, вживання таких термінів, як академічна мобільність, індивідуальні освітні траєкторії, автономія, перейменування учнів у студентів, європейська

кредитно-трансфертна система, академічна відпустка, нескінченне повторення де треба і не треба, термінів на кшталт «принципи універсального дизайну» та інше свідчить, що я не помиляюся. Хто спробує погуглити ці терміни, той побачить, що стосунку до підготовки робітництва вони не мають.

Не можна погодитися із внесенням авторами закону в преамбулу базового принципу «сталий розвиток». Розумію, що Генеральна асамблея ООН 25 вересня 2015 року виробила 17 глобальних цілей Сталого розвитку, які конкретизовані в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» у 2017 році. Проте сьогоднішні реалії, війна, руйнування економіки змушують нас говорити не про сталий, а саме про інтенсивний розвиток. Європа хай собі наполягає на сталому розвитку, та ми живемо в інших реаліях і діяти потрібно відповідно.

Звертає на себе увагу ст. 8 закону, яка, як вже говорилося, насичена термінами, які більше стосуються вищої школи, і застосування їх у цьому законі виглядають досить штучно.

З'являється така ніби новація, як вступ упродовж року. Це нормально, адже багато років поспіль профтехучилища, а нині ліцеї, набирали на навчання в різні періоди за різними програмами. Пам'ятаю, як у 1985 році ми готували 6 місяців трактористів на трактори Т-150К, К-700, комбайнерів – взимку і восени, водіїв – у березні.

Декларуючи серед принципів автономію, законодавець одразу ж в п. 7 ст. 10 обмежує цей підхід положенням, що переведення, відрахування студентів регулює виключно міністерство.

Дивною є поява суцільного переходу присвоєння робітничих кваліфікацій Центрами кваліфікацій: без експерименту, без глибокого аналізу новації. Я не проти становлення цих Центрів, їх долучення до оцінювання підготовки фахівців. Але чи готові до цього педколективи і самі Центри, які ще або не створені, або переживають період становлення? Тому ніби демократична норма в ст. 11 щодо запровадження ваучерів на оцінювання результатів у кваліфікаційних центрах виглядає безперспективно.

На мою думку, цей крок є поспішним, він потребує глибокого вивчення, практичного експерименту, перевірки. Дуже не хочеться, щоб не зовсім гарний досвід підготовки водіїв, коли теоретична і практична підготовка здійснюється в ліцеях, школах, а екзамени приймаються в колишніх підрозділах ДАІ, так званих сервісних центрах МВС, поширювалася на всю країну.

Присвоєння кваліфікацій робітникам потребує великої кількості фахівців, практичної бази, матеріалів. Наприклад, кваліфікованому електрику потрібні матеріали, квартира чи частина цеху, де він змонтує мережу, під'єднає двигун чи інше обладнання. Доброму трактористу потрібні трактори, сівалки чи плуги, зварювальникам – сучасні апарати, верстатникам – верстати з ЧПУ і таке інше. То доведеться додатково оснащувати цілі дороговартісні майстерні, лабораторії тощо? Чи є на це кошти?

На мій погляд, найпростіше, коли представники держави, бізнесу, роботодавці, приходять у ліцеї і там приймають іспити, перевіряють сформовані уміння і навички.

Позитивним є наявність у законі положення про поглиблену військову підготовку, навчання юнаків та дівчат за цими програмами.

Хочу з тривогою зауважити, що ст. 18 Закону хоч і говорить про можливість отримання середньої освіти в ліцеї, але нічого не згадується про право випускників ліцеїв продовжувати навчання в університетах, коледжах, зокрема за профільними напрямками, про можливості надання певних преференцій найкращим випускникам як після закінчення навчання, так і після відпрацювання на виробництві.

Ще раз змушений повернутись до початку статті, де вжиті різні терміни, які не зовсім «липнуть» до підготовки робітників. Дивує, що автори свідомо чи несвідомо відійшли від термінів «робітник», «кваліфікований робітник», хоч Національна рамка кваліфікацій їх містить. Не зрозуміло, як тепер бути з Класифікатором професій, кваліфікаційними характеристиками робітничих професій. Хто це все буде змінювати?

Тож педалювання в ст. 20 таких термінів, як ЄТКС, академічна мобільність, міжнародна

мобільність, є дещо штучним. Той, хто працював і працює в сучасному професійному закладі, напевно, чуває за вухом, коли читає фразу про «вибір індивідуальної освітньої траєкторії» 15-річним юнаком чи дівчиною з посередніми оцінками у свідоцтві, скажімо, при освоєнні програми газоелектрозварювання на автоматах у середовищі аргону чи зварюванні під водою, чи в замкнутих просторах танкеру... Які і звідки візьмуться в такого студента знання, що дозволять йому виходити на власну траєкторію?

Неприємно здивував зміст ст. 21, яка проголошує права і обов'язки працівників ліцеїв. Хотілося б побачити новації щодо гарантій отримання ними житла чи пільгових кредитів, можливості їх оздоровлення, харчування тощо. У довоєнний період досвід такої підтримки викладачів, майстрів існував, і він буде потрібним у майбутньому. Теж саме можна говорити і про ст. 27 щодо оплати праці. Не зайвим було б повторити наявність доплат за стаж, кваліфікацію, надати можливість додатково заробити в майстернях, на полях ліцеїв.

Популізмом з боку народних депутатів-авторів Закону страждають ст. 29 та 30, де мовиться про органи самоврядування в ліцеях. Для порівняння: органи самоврядування співробітників і педагогів вмістилися в 3 пунктах на 0,5 сторінки, а опис прав органів студентського самоврядування розмістився на 5 сторінках і є дуже схожим на опис студентського самоврядування в університетах. Мова про багато прав, фінансування самоврядування, порядок звільнення студента тощо. При цьому автори Закону забули, що студенти ліцею, як правило, є неповнолітніми.

При цьому педрада ліцею може лише заслухати інформацію директора про роботу, а звіт керівника з відповідними висновками відбувається лише перед кількома членами Наглядової ради. Тобто вплив колективу на директора обмежений, але це можуть робити студенти і наглядова рада.

Дуже цікавою є ст. 31, яка присвячена організаційно-правовому статусу закладів освіти. Вона не дає реальних важелів

господарювання, проте декларує перехід ліцеїв від форми господарювання в статусі бюджетної установи до статусу неприбуткової державної чи комунальної установи. Йдеться також про існування прибуткового закладу освіти. Що це означає, зупинюся нижче.

Пункт 4 статті 31 відкрито поширює норми Закону на заклади фахової передвищої освіти. Взагалі Закон ніби підсвідомо готує суспільство до ліквідації фахових коледжів, відміни профільного Закону «Про фахову передвищу освіту».

Дивне відчуття викликає ст. 32 щодо створення Центрів професійної досконалості, які мусять поєднувати освітню та науково-дослідну діяльність. Якщо йдеться про науково-дослідну установу, то вона повинна діяти на основі Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність». Якщо ж це об'єднання професійних ліцеїв, то до чого тут наукові дослідження тощо?

Ст. 39 описує права і обов'язки керівника, його підзвітність наглядовій раді, виведення його з-під контролю співробітників. Попередній Закон передбачав звіти директора на загальних зборах, рейтингове голосування при виборах керівника тощо. Тепер цього немає.

Серйозною новацією є поява ст. 42, присвяченої діяльності Наглядової ради. Вона переконливо позбавляє демократичних основ, у тому числі фінансової самостійності колективів, їхніх керівників. Директор повинен погоджувати навіть тендерні процедури з Наглядовою радою в разі перевищення суми тендеру на 5% кошторису. Відразу виникає питання: а чи не є це прямим шляхом до корупції, впливу членів Наглядової ради на фінансові операції? А яка при цьому відповідальність Наглядової ради, її членів за ці порушення? Ніякої.

У правах Наглядової ради великий перелік питань, зокрема, не тільки фінансового, майнового характеру, але й навчального, виховного напрямку. Декларується обов'язковість рішень Наглядової ради для колективу, директора ліцею. А чи компетентна рада видавати подібні рішення, чи є там необхідні спеціалісти? А якщо вони йдуть на шкоду справі? Як бути?

Хочеться запитати, а якими нормами права визначається відповідальність Наглядової ради за її рішення, зокрема фінансово-господарського, майнового, земельного характеру? Передбачаю в майбутньому тут безліч проблем і порушень Закону.

Дискримінаційними є положення нового Закону про обов'язкове звільнення і перепризначення всіх діючих директорів ліцеїв протягом року. Побоююся, що це призведе до певного хаосу в діяльності професійних закладів освіти, реалізації різних схем, кумівства.

На початку статті я заявив про домінування серед авторів Закону представників роботодавців. Прямим доказом цього є ст. 44 Закону «про навчання на робочому місці». Вона має загалом позитивний характер, але чомусь стаття не передбачає присвоєння кваліфікацій Центрами кваліфікацій. Можливо, це і правильно, але чому ж тоді ліцеї не мають такого права, хоча б кращі з них? Я передбачаю, що по дорозі з ліцеїв до Центрів ми не дорахуємося сотень випускників.

Є багато питань до VIII розділу, присвяченого фінансово-економічним відносинам у сфері професійної освіти. Вважаю необхідним прописати в цьому Законі, а також в Податковому кодексі механізм прямої підтримки ліцеїв підприємствами, їх права включати витрати на підготовку кадрів у валові витрати (собівартість продукції) тощо.

Викликає заперечення перетягування горезвісного «формульного підходу» у вищій школі і до життя ліцеїв. Врахування при визначенні розмірів фінансування на наступний рік на основі нормативів, різних відсотків виконання планів набору, кваліфікацій, працевлаштування, обсягу залучених додаткових коштів мають часто-густо необ'єктивний характер, особливо в суспільстві із постійними змінами, непередбачуваними обставинами. Такі кроки можуть дискримінувати працівників, привести колектив до банкрутства. Згадаймо нещодавній виступ педагогів з університету ім. Драгоманова, які цим «формульним підходом» доведені до бідності. Формульний підхід є

поверхневим, він не враховує факторів війни, різноманітність впливів на підготовку кадрів, є дискримінаційним і руйнівним. Уявіть ситуацію. На заміну неефективній команді в ліцей приходить нова. А зробити нічого не зможе, бо всі попередні показники «посадять» їхній бюджет. І який вихід?

Коли мене запитали журналісти про моє перше враження від нового Закону, я його назвав інструкцією по позбавленню майна ліцеїв руками Наглядових рад, переведенням їх в статус неприбуткових підприємств з наступною корпоратизацією і приватизацією.

Доказом цього є зміст ст. 66–69 цього Закону, присвячених майновим проблемам. Зокрема, пункти 3, 6 ст. 66 через механізм узурпування (чому не обмеженого речового права?) дозволяють передати майно некомерційних державних ліцеїв у заставу або, за погодженням із Наглядовою радою, майно може бути передано в оренду без права викупу.

У ст. 67 законодавець пішов далі: передбачив передачу майна в оренду взагалі без згоди керівника, колективу, лише за волею Наглядової ради. Це повне ігнорування волі педагогів, співробітників. Ст. 68 передбачає навіть дивний механізм передачі майна ліцеїв в управління певним особам. Зауважу, що в ст. 69 проекту цього Закону була відверта норма, яка передбачала, що майно ліцеїв можна було вилучати і передавати під якісь ефемерні інноваційні проекти. Її не стало в основній редакції, але нині з'явилася норма про передачу майна на основі договору про співпрацю. До чого привела ця співпраця, можна лише здогадуватися. Маємо безліч прикладів таких договорів у дослідницьких господарствах Національної академії наук. Господарства ледь жевріють. Інвестори процвітають.

До рівня інструкції виписані умови передачі, оренди, стороннього управління ліцеями, проте при цьому законодавець нічого не пише про відповідальність нових власників, соціальні гарантії працівників. Бачимо односторонній рух майна, землі, навчальних комплексів до чужих рук. Підготовка робітників, гарантії для педагогів, майстрів – усе на другому місці.

У Перехідних положеннях є ніби певні запобіжники недопущення грабунку майна, але

що заважає десь в куточку Закону про бюджет чи будь-якому іншому внести необхідні зміни і привласнити майно та землю?

Нетерпимим є те, що Закон зобов'язує до 1 вересня 2027 року реорганізувати ліцеї числом 400 і більше студентів (чому 400, а не 300 чи 500?) із бюджетних установ у статус державних, комунальних некомерційних підприємств. Занесено фінансовий ятаган і на невеличкі, в основному сільські, ліцеї чисельністю 150 і менше осіб. З 1 вересня 2028 року уряд не виділяє їм субвенції на професійну підготовку. Живіть, як знаєте.

Перехід ліцеїв у статус комунальних некомерційних установ передбачає, що їхня діяльність мусить регулюватись Господарським кодексом, який скасовано. У прикінцевих положеннях Закону про ліквідацію Кодексу записано, що протягом 3 років усі некомерційні державні комунальні установи мусять корпоратизуватись, тобто 50% їхнього майна буде розпродано. До чого це приведе?

Дивлячись на базові підприємства багатьох ліцеїв, коледжів, ПТУ і СПТУ, можна передбачити, що буде з цими навчальними комплексами. І підуть вони – «по індивідуальній приватизаційній траєкторії» в руки приватних спритників.

Чому я так детально аналізую цей дуже серйозний Закон? Бо, з одного боку, професійна освіта – це велика і важлива ланка відтворення продуктивних сил, а з іншого – це своєрідний пробний камінь у реформування і вищої освіти, і коледжів.

Уряд в особі віцепрем'єра Михайла Федорова і МОН наголошує, що запровадження системи Наглядових рад, передача їм багатьох функцій, у тому числі управління бюджетом, майном, призначення керівників ЗВО – це наріжний камінь політики у вищій школі. Вважаю, що це впевнений шлях позбавлення університетів автономії і самоврядності. Таким шляхом не йшла жодна країна ЄС, а ми ж туди інтегруємося. При цьому викладачі і співробітники, студенти втрачають свій вплив на керівництво вишу, всім заправляє якась ефемерна Наглядова рада, де більшість буде призначена міністерством. Із с. 42 закону «Про професійну освіту» не

зрозуміло, яка відповідальність цієї ради, її компетентність, адже вона не тільки призначає ректора, а і визначає стратегію розвитку ЗВО, впливає на проведення тендерів, передачу в оренду майна, управління тощо. Відчутно, що частину розділів Закону «Про професійну освіту» просто «пересадили» із проекту Закону «Про вищу освіту», який владці тримають у рукаві. Напевно, цим і пояснюються неадекватні стосовно професійного навчання новації – посилення на Європейську кредитно-трансфертну систему як базу для освітнього процесу ліцею.

Другим принциповим постулатом уряду щодо університетів є зміна форми власності. Владці наполягають, щоб університети, як і ліцеї, коледжі, ставали державними некомерційними установами, а отже, їх управління майном підпадало під дію Господарського кодексу, де вони протягом трьох років корпоратизуються, читай – приватизуються. Ось де собака заритий, скаже мудрий читач і матиме рацію! Зрозуміло, що владців цікавить, перш за все, майно, земля, будівлі. Для цього і треба наглядова рада як механізм дерибану.

До речі, у Законі про професійну освіту засвітились і наступні кроки авторів цієї грандіозної оборудки «а-ля Міндич» – дуже ймовірна заміна всіх керівників, читай – ректорів, протягом року після оприлюднення Закону. Ось що чекає насправді частину хитромудрих ректорів, які, керуючись своїми особистими інтересами, заграють із владою, демонструють свій реформаторський нахил.

Коли я провів з фахівцями з питань приватизації, корпоратизації дискусію на предмет того, що чекає науково-педагогічні колективи в результаті цих змін форм власності, корпоратизації, то мої сподівання на можливу хоч десятину чи хоч двадцятину майна для передачі працівникам університетів були просто висміяні. Нас, колеги, нічого не чекає. Матимемо дірочку від бублика.

Про ймовірні дії наглядових рад можна здогадатись на прикладі Наглядових рад «Енергоатому», «Нафтогазу» чи «Укрзалізниці», де члени Наглядової ради купуються у величезних зарплатах у мільйони

гривень, а спритники роблять все, що хочуть, з цими підприємствами. Працівники підприємств мають мізерні зарплати, постійні скорочення.

Спостерігаємо за ситуацією в Запорізькому і Карпатському національних університетах, які беруть участь в експерименті, до речі, незаконному, з Наглядовими радами. Повчально, що керівники – ініціатори цих кроків – виявилися за бортом подій. Цікавим є і доля експерименту в столичному авіаційному університеті, який розвалюється на очах, де стільки правди, як у решеті води.

Ситуація із системною корупцією в Україні, спроба під виглядом європейських норм через наглядові ради прибрати до рук останнє, що є в державі – університети, ліцеї та коледжі, примушують нас врешті-решт сказати «стоп» цим зазіханням!

Нещодавно один народний депутат України показав мені свою редакцію Закону про суцільну корпоратизацію всіх бюджетних установ – від лікарень до шкіл. Цих об'єктів майже сто тисяч. Хотів підтримки, почути якусь пораду. Я сказав йому прямо – держава, якій не потрібна школа чи лікарня, ліцей чи університет – потрібна людям? І чи потрібні депутати й урядовці з таким світоглядом? Ясно, що ні!

Варто ще раз наголосити: віри нинішнім парламентарям і урядовцям – ніякої, їхній горизонт дій – забрати майно, збільшити педнавантаження, перевести на контракт учителів тощо. Про дітей, молодь, учителя, громади, країну вони не турбуються.

Проблеми в українській освіті можна викладати в тисячах статей. Цьому сприяє наявна системна криза і повна відсутність якоїсь конструктивної державної стратегії. Аналіз програм у галузі освіти і науки від основних політичних партій, представлених у парламенті, підтверджує, що такі речі просто відсутні. Тож кожна політсила, що приходить до влади, починає все з нуля, грає, що може. Звідси і такі результати.

Тому потрібен серйозний інтелектуальний рух суспільства, освітян і науковців, вироблення серйозної стратегії розвитку країни, її економіки, освітньої галузі. Представники громадськості мають входити до складу Співки ректорів,

Спілки педагогічних, технічних, приватних ЗВО, Асоціації керівників ліцеїв, гімназій, Асоціації аграрних навчальних закладів, Асоціації профтехосвіти та інших об'єднань, які мусять виробити Стратегію, Програму розвитку освіти. Затвердження цієї Програми повинно відбутись Освітянським з'їздом чи Вічем, з наступним схваленням її парламентом і Президентом. І потім важка робота на її виконання. Мусить бути заборона на її зміну протягом 10 років.

Нувориші від освіти, всілякі політичні спекулянти, грантожери повинні бути вилучені з цих фундаментальних процесів творення. На теренах історії майбутнє України, і легковажити тут не можна (<https://osvita.ua/blogs/95978/>). – 2025. – 02.12).

Блог на сайті «Освіта»

Про автора: Ігор Лікарчук, доктор педагогічних наук, професор.

Зробимо університети відповідальними за провали школи?

Некролог українській школі

10 грудня МОН презентувало «новинку» із радянським душком: в університетах запровадять нульовий курс – від трьох до шести місяців «довчання» перед навчанням на першому курсі.

Обов'язкові 90 годин української мови, математики, історії України і ще один вибірковий курс.

І навіть бонус у вигляді +15 балів до конкурсного бала, якщо залишишся в цьому ж університеті.

Питання, яке зависає над усім цим, просте й незручне: а для чого після 11 років навчання в школі потрібен «нульовий курс»?

Це що – офіційне визнання, що школа впоралася на нуль?

Бо якщо учень після 11 років уроків, контрольних, НУШівських «проектів», тестів, електронних журналів і «цифрових інструментів», подолання «освітніх втрат» іде не на перший курс, а на додатковий «нульовий», – значить, шкільний атестат втратив вагу.

Він стає не підтвердженням освіти, а довідкою для проходження нульового курсу?

Йдемо далі. Чи не здається вам, що нульовий курс – це просто державне репетиторство

Про це в МОН, звісно, не кажуть.

Але саме так воно і є.

Ми багато років спостерігаємо, як НМТ перетворився на тест натренованості, а не знань. Із антинауковим підходом до визначення результатів.

Ринок репетиторства роздутий до масштабу паралельної тіні освіти. Мало того, що у багатьох школах підготовка до НМТ стала основним видом діяльності в старших класах, то зараз держава вирішила узаконити цю модель: тепер і університети будуть готувати до НМТ.

Це вже навіть не приховане визнання провалу школи – це офіційне підтвердження, що підготовка до тесту важливіша за системну освіту.

Хочете вчитись у нас – приходьте на підготовчий «нуль».

Буде як у фітнес-клубі: перший місяць безкоштовний, а далі – кому як пощастить.

Не менш інтригуюче виглядає ідея +15 балів, як хитрого «вступного кешбеку»

Це вже не освіта, це – маркетинг: курс лояльності для абітурієнтів.

Ви пройшли нульовий рівень? Ми вас «натаскали»? Молодці.

Тримайте бали – і залиштеся у нас же на платному навчанні.

У мене одне питання: де ще у світі, крім України, університети самі «натаскують» абітурієнтів для власного вступу?

Іще одна «цікавинка». Перекидання відповідальності: школа – не справилася, хай університети рятують

Університети завжди жалілися, що першокурсники приходять слабкими.

Тепер МОН вирішило це питання просто: давайте зробимо університети відповідальними за провали школи.

Не будемо піднімати рівень середньої освіти.

Не будемо переглядати стандарти.

Не будемо готувати нове покоління вчителів.

Не будемо аналізувати причини падіння мотивації.

Не будемо розуміти, чому НМТ відривається від шкільної програми.

Просто створимо ще один курс.

О! Уже краще!

До статистики – плюс галочка, до реформи – плюс пункт.

Тобто, нульовий курс – це офіційний некролог українській школі, вінець усім її реформам.

Найсумніше – те, що МОН навіть не ховає головну ідею: нульовий курс потрібен, щоб підготувати до НМТ.

Не щоб закрити прогалини в освіті.

Не щоб зміцнити базові компетенції.

А щоб підняти бали на тесті.

Таким чином, система виглядає абсурдно: школа не підготувала, НМТ перевіряє здатність угадати; університети довчають, і ще заохочують бонусами.

Головне – жодне з цих рішень не підвищує якість шкільної освіти.

Навпаки, школа втрачає сенс.

Бо якщо держава готує абітурієнтів до НМТ уже після школи, то навіщо тоді взагалі 11 років?

Висновок, який проситься сам: «нульовий курс» – це не нова можливість, не реформа, не інновація. Це – офіційний документ про стан української школи.

У цьому документі великими літерами написано: «Ми не віримо у якість середньої освіти – і вводимо рівень “нуль”».

Тільки сказано це не прямо.

Але зроблено – дуже голосно.

Як же потрібно не любити і не поважати українську школу, щоб придумати подібне?

Відтепер, будь-який сенс старшокласникам ходити до школи зникає. Хіба для того, щоб потусуватися, розважитися, пообідати, нахамити вчителям і зробити вигляд, що здобуваєш повну загальну середню освіту.

P.S. Про потребу в донавчанні добре ілюструє українська приказка: «Коня можна привести на водопій. Примусити напитися води – не можна» (<https://osvita.ua/blogs/96030/>). – 2025. – 11.12).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Борис Кушнірук

Тютюнові регуляції: залізна логіка «граблів»

Вже неодноразово доводилося з сумом зазначати: гербом України мали б бути граблі, а не Тризуб. Принаймні для деяких наших законотворців це був би значно влучніший символ.

Буквально пару місяців тому я аналізував намагання протягнути через парламент квоти на використання вітчизняної тютюнової сировини. Тоді я пояснював, чому це відверто хибна ідея, і Верховна Рада, на щастя, той законопроект відхилила.

Причина була очевидною: документ суперечив нормам СОТ (ГАТТ), які забороняють кількісне регулювання на користь національних товарів. Він порушував наші зобов'язання перед ЄС щодо вільної конкуренції, суперечив Конституції України та закону «Про захист економічної конкуренції».

Здавалося б, питання закрито. Але дивовижна наполегливість деяких депутатів змушує нас знову наступати на ті самі граблі. У парламенті зареєстровано новий законопроект – №14245.

Старі помилки в новій обгортці

Попри негативні висновки Головного науково-експертного управління ВР, новий документ фактично дублює логіку грубого втручання держави у господарську діяльність. Він знову здорожує податкове адміністрування та вимагає від бізнесу додаткових витрат. Повторне винесення такої ініціативи без усунення ключових зауважень – це не просто правова невизначеність. Це підриє довіри до регуляторної політики та прямий удар по міжнародній репутації України.

Проте проблема законопроекту не лише у бажанні нав'язати виробникам (особливо міжнародним гігантам) завідомо збиткові вимоги щодо сировини. У законодавців з'явився новий «апетит»: розширити систему «е-Акциз» ще й на тютюнову сировину.

«е-Акциз»: від гарної ідеї до інфраструктурного хаосу

Сама по собі ідея «е-Акцизу» – чудова. Електронний контроль за кожною одиницею

товару від конвеєра до полиці магазину – це цивілізований шлях. Ба більше, я вважаю, що згодом такий контроль варто поширити на більшість товарів кінцевого споживання вітчизняного і іноземного походження.

Але є одне «але». «е-Акциз» – це надскладний інфраструктурний проєкт, який не має повноцінних світових аналогів. Він потребує колосальних технічних та організаційних ресурсів. Саме через масштаби завдань Верховна Рада вже була змушена відтермінувати запуск системи.

У таких умовах «довантажувати» систему ще й обігом сировини – крок щонайменше передчасний і необґрунтований. Доцільність впровадження «е-Акцизу» для продукції, яка не має поштучного обліку, взагалі викликає великі сумніви. Це не посилює контроль, а навпаки – створює ризик обвалу всієї системи «е-Акцизу» ще на старті.

Імітація боротьби з «тіню»

Варто розуміти: нові вимоги не борються з нелегальним ринком. Вони просто дублюють те, що вже існує. Проблема «тіні» не пов'язана з прозорістю легальної сировини. Незаконне виробництво існує поза межами будь-якого обліку. Додаткові регуляції для ліцензованих заводів жодним чином не перекриють підпільні цехи. Натомість вони тиснуть на тих, хто працює «в білу». Зокрема, і на тих самих фермерів-тютюнників, чиї інтереси депутати нібито намагаються лобіювати.

Нагадаю, що чинне законодавство вже має повний арсенал контролю:

щомісячна звітність до ДПС;
жорсткі норми втрат із фіскальними наслідками;
цілодобове відеоспостереження на складах та виробництві;
контрольні пости податківців;
впровадження системи «е-Акцизу» для тютюнових виробів.

Запровадження дублюючих механізмів без аналізу ефективності вже наявних інструментів виглядає непослідовним, економічно необґрунтованим і таким, що може призвести до скорочення вітчизняного виробництва та зростання імпорту.

Фінал: деіндустріалізація під гаслом турботи

Не секрет, що багато компаній переносять виробництво з України не лише через війну. Хаотичне, непередбачуване регулювання, що супроводжується корупційними ризиками, робить Україну інвестиційно непривабливою.

Законопроект №12425 – класичний приклад такого підходу. Надмірні вимоги підвищують собівартість продукції та операційні ризики. В результаті ми отримаємо зворотний ефект: імпортувати готові цигарки стане простіше і вигідніше, ніж виробляти їх всередині країни.

Це шлях до деіндустріалізації, втрати робочих місць і порожнього бюджету. Можливо, час нарешті відкласти граблі вбік і почати приймати рішення, які базуються на економічній логіці, а не на бажанні вкотре «відрегулювати» те, що й так працює під наглядом? (<https://censor.net/ua/blogs/3590890/tyutyunovi-regulyatsiyi-zalizna-logika-grabliv>). – 2025. – 17.12).

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 22 (308) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень

на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Бергелська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 26.12.2025

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 3,19.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,

виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.